

Abstract

This thesis aims to shed light upon the cathar church and its expression of power and hierarchy in their rituals, such as the *consolamentum*, in conjunction with their theological view of said power and hierarchy. With a hermeneutic theory and a text analysis I read and aim to examine the cathars' own texts in its own context. Through my reading of their theological and ritual texts I make the interpretation of a theology that focuses on the "good" people and the "evil" people, in which the good people are people with souls that used to be angels, before they were cast out of heaven due to them being corrupted by the devil. The bad people are the ones that have the souls of the devil's own angels, demons. The only way to return to heaven and regain the angelic status is through the spiritual baptism taught by Jesus Christ, namely the *consolamentum*. The ritual texts make it clear, in my view, that it is only through the rite of *consolamentum* that salvation is possible, and it is only the ones who have already undergone the *consolamentum*, called the *perfecti*, that can give it to others. The *perfecti* and the leading *perfectus* who is leading the rite, called the *ordinatus*, are the ones that hold the power to decide who is to receive the *consolamentum*. They also have the power to pray the Lord's prayer and the *ordinatus* has the power to act on behalf of the congregation and as God's deputy. It is also towards the *ordinatus* that the others bow and say "bless us, have mercy upon us" three times, a rite called the *melioramentum*. All this, I argue, adds up to a hierarchy that is made up by the holy and the unholy. The ones who have regained their angelic status have also regained their holiness meanwhile the believers who have not yet undergone the *consolamentum* remain part of the material evil world and are forced into a dependent relationship with the *perfecti*, since it is they who have the power to administer salvation.

Keywords: *consolamentum*, *melioramentum*, cathars, catharism, dualism, gnosticism, hierarchy, power, rituals, theology.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	3
1. Bakgrund.....	3
2. Syfte och frågeställning.....	3
3. Tidigare forskning.....	4
4. Material.....	8
5. Teori och metod.....	9
6. Disposition.....	12
2. Bakgrund.....	13
1. Historisk bakgrund.....	13
2. Organisation.....	14
3. Teologi.....	16
4. Rituell praktik.....	17
5. Begreppslista.....	19
3. Undersökning.....	21
1. Analys.....	21
1.1. Teologi.....	21
1.1.1. <i>Jesajas visioner</i>	21
1.1.2. <i>Johannes frågor</i>	23
1.1.3. <i>Manikeiska avhandlingen</i>	26
1.1.4. <i>Boken om de två principerna</i>	26
1.1.5. <i>Upprättelsen av Guds kyrka</i>	27
1.1.6. <i>Glossan angående Herrens bön</i>	29
1.1.7. Sammanfattning.....	30
1.2. Praktik.....	31
1.2.1. Text A.....	32
1.2.2. Text B.....	35
1.2.3. Sammanfattning.....	37
2. Diskussion.....	38
2.1. Konstruktionen av makt i riterna.....	39
2.2. Teologiskt rättfärdigande av riternas hierarki.....	40
2.3. Teologins och riternas förenlighet.....	42
4. Avslutning.....	44
1. Sammanfattning.....	44
2. Slutsats och vidare forskning.....	46
5. Käll- och litteraturförteckning.....	47
1.1. Källor.....	47
1.2. Litteratur.....	47

1.2.1. Tryckt litteratur.....	47
1.2.2. Elektronisk litteratur.....	48

1. Inledning

1. Bakgrund

Under 1200-talet inträffade något som kunde ha inneburit att den kristendom vi har idag hade sett betydligt mer annorlunda ut. En typ av kristendom uppkom där dopet inte ges till små barn utan till de som genom lång tids prövotid äntligen får ta emot handpåläggningen av de andra som redan har genomgått det, vilket alla en dag behöver genomgå för att kunna återvända till himlen. En kristendom där alla vänder sig till den som leder gudstjänsten och bugar tre gånger och vid varje bugning säger *välsigna oss, var oss nådig*. Detta var verkligheten för de katarer som levde i södra Frankrike och norra Italien under 1100-talet fram till 1300-talet. Det de gjorde när de bugade sig kallas för *melioramentum* och görs som en del av ritualen *consolamentum*, katarernas motsvarighet till dopet. Att buga eller niga är handling som personer gör för att visa respekt eller aktning, vilket rimligtvis medför att personen man bugar eller niger inför är någon som en själv känner respekt för. Men vad händer om allt som finns, allt materiellt och ens egna kroppar, är skapade av och fulla av diabolisk ondska? Varför ska man ens använda kroppen? Varför ska man ens visa respekt till någon eller något om allting man ser ondskefullt? Detta är just denna tanke som jag fick när jag skrev min B-uppsats, som i sin tur ledde till att jag nu ska undersöka katarernas utövande av makt och hierarkier inom ramen för deras riter och teologi.

Detta sätt att undersöka katarerna har ännu undgått den tidigare forskningen då de har främst fokuserat på deras övergripande historia, uppgång och fall, samt hur deras teologi såg ut och var rörelsen har haft sina rötter. Därav har bilden av katarerna blivit den av en grupp som fallit offer för den medeltida katolska kyrkans maktambitioner, där katarerna själva är maktlösa och hierarkilösa och har framställts som motsatsen till den medeltida katolska kyrkan. Men existensen av *melioramentum* talar emot detta genom att den tycks spegla ett hierarkiskt system och är således anledningen till varför jag ska genomföra denna undersökning.

2. Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att undersöka katarernas syn på hierarkier utifrån deras teologi och rituella praktik, utifrån sammanlagt åtta katariska texter, varav två av dem berör deras rituella praktik. Texterna är från sent 1100-tal till någon gång på 1300-talet. Katarismen var en antimaterialistisk religion där det materiella ansågs vara ondskefullt, vilket medförde att även

människokroppen var ondskefull. Men likväl ägnade de sig åt riter, som givetvis är fysiska. Dessutom hade katarerna biskopar såväl som individer som i sin tur fick lov att göra vissa saker inom ramen för en rit, medan andra inte fick. Denna motsättning mellan dualism/antimaterialism och betydelsen av riter vill jag med denna studie försöka att förstå bättre då den inte har uppmärksammats i den tidigare forskningen.

Det jag vill undersöka är om det inom den katariska rörelsen fanns ett utövande av makt och hierarkier i deras rituella praktik och om detta utövande kan härledas till deras teologi. En definition av makt och hierarki kommer jag att tillhandahålla i min teoridel. Närmare bestämt ska jag utgå ifrån deras egna texter där de redogör för sin teologi och rituella praktik, för att sedan undersöka huruvida de ägnade sig åt ett maktutövande som var teologiskt motiverat, eller om det inte finns någon tydlig koppling mellan teologi och praktik. Fokuset för denna uppsats är inte ritualerna eller teologin i sig, utan att från ett maktperspektiv kunna undersöka hur de förhåller sig till varandra. Där utgångspunkten ligger i att ritualerna är ett utövande av teologi såväl som att det är ett samspel mellan människor innebär det även att det är inom ritualen som hierarkier kan uppstå. Förhållandet mellan katarernas teologi och deras ritualer är relativt outforskat och genom denna uppsats syftar jag således även till att fylla den kunskapslucka som finns angående katarernas syn på makt och hierarkier.

Därför har jag valt att använda mig av en primär frågeställning och tre sekundära frågeställningar:

1. Hur förhöll sig katarernas riter, och den hierarki som upprätthålls genom dessa, till katarernas teologi?
 - a. Hur konstrueras makt / hierarki i den katariska ritualen *consolamentum*?
 - b. Motiveras riterna, och hierarkierna, teologiskt?
 - c. Hur förenliga är riterna, och de hierarkier som skapas och upprätthålls, med katarisk teologi, som utmärks av antimaterialism?

3. Tidigare forskning

Jag har valt att dela upp den tidigare forskningen i tre kategorier: forskning om (1) katarernas historia, (2) katarernas teologi och (3) katarernas riter. Viktigt att poängtera är att de flesta verk som ingår i den tidigare forskningen om katarerna överskrider denna kategorisering till

varierande grad. Dock har jag valt att ha dessa kategorier, specifikt i den givna ordningen, för att de representerar den utsträckning av forskning som gjorts om katarerna. Den första kategorin är den absolut vanligaste och där ingår nästan alla böcker om katarerna. Den andra kategorin är det aningen mindre vanligt att verk berör. Sedan är den tredje kategorin som är den mest utforskade. Helt enkelt har det skrivits mindre om katarernas teologi och allra minst om deras riter. Katarism i förhållande till makt har undersökts, men då med avseende på politisk makt, i studier om katarernas historia. Däremot är maktperspektivet helt frånvarande i studier om deras teologi och riter. Viktigt att poängtera är att man inte i någon större utsträckning har diskuterat makt och hierarkier i förhållande till deras ritualer och teologi. Snarare har fokuset legat på katarernas maktlöshet gentemot den medeltida katolska kyrkan och inte hierarkier och makt inom den egna katariska rörelsen.

Den första kategorin behandlar de verk som främst diskuterar katarernas historia: Deras uppgång och fall samt var de kom ifrån. Malcolm Lambert skriver i boken *The Cathars* från 1998 om hur katarismen växer fram och hur den medeltida katolska kyrkan försöker bekämpa och förintä katarismen genom korståg och inkvisition.¹ Avslutningsvis talar Lambert kort om hur det faktiskt slutade för katarismen och att den levde kvar i den *bosniska kyrkan* till dess att den under osmanskt styre dog ut.² Lamberts slutkläm blir att den medeltida katolska kyrkan, genom sina resurser och den makt de kunde utöva, lyckades förintä katarerna med våld, men att de inte lyckades helt och hållet. Han hävdar också att katarerna i sin tur inte hade någon egen makt att sätta emot.³ Ett liknande synsätt (på katarerna som maktlösa i förhållande till den medeltida katolska kyrkan) ser vi i Carol Lansing's bok *Power and purity: Cathar Heresy in Medieval Italy* från 1998 där Lansing ägnar en stor del av boken åt den katariska rörelsens historia. Där Lansing kommer fram till hur det hela kan ses som en kamp mellan ortodoxi och heresi, en fråga om auktoritet, där katarerna blir nedkämpade då dessa inte hade någon auktoritet och makt gentemot den medeltida kyrkan.⁴ Lansing tar även upp katarernas teologi, vilket medför att hennes verk kommer att diskuteras mer i nästa stycke. Däremot diskuterar Lambert och Lansing makt och katarism i förhållande till den medeltida katolska kyrkan, redogör Malcolm Barber i sin bok *The*

¹ Lambert, Malcolm, (1998), *The Cathars*, Blackwell, Malden, Mass.,

² Lambert (1998), s. 312-313.

³ Lambert (1998).

⁴ Lansing, Carol, (1998), *Power and purity: Cathar heresy in Medieval Italy*, Oxford University Press, New York.

Cathars: dualist heretics in the Languedoc in the High Middle Ages från 2000 för den katariska kyrkan hade en hierarkisk organisation med biskopar som styrde över tydligt definierade stift.⁵ Barber redogör för katarernas historia och kommer fram till att den i sin tur banade väg för senare kättarrörelser och reformationen.⁶

Den andra kategorin handlar som tidigare nämnt om katarernas teologi och det innefattar en hel del verk, däribland den redan nämnda Lansing, som undersöker katarismens dualism genom att titta på deras syn på kroppen och hur den har sin härkomst från en ondskefull materiell värld som har skapats av Lucifer.⁷ Barber gör det samma när han tar upp att katarerna hade en god kännedom om Bibeln och att det enligt dem var några bibliska böcker som var inspirerade av den goda guden medan andra böcker hade kommit till med hjälp av den onda guden.⁸ Petra Westerdahls kandidatuppsats *Katarernas teologi* från 2015 är relevant då Westerdahl redogör för vad hon menar är grundbultarna för den katariska teologin och dessa är många men relevant för min uppsats är hur Westerdahl poängterar att katarerna delades in i tre grupper: lyssnarna, troende, fullkomliga. Där det avgörande var hur dedikerad en själv var till tron.⁹ Ylva Hagmans avhandling *Katarerna: enhet och mångfald inom den kataro-bogomiliska rörelsen* från 1994 berör katarernas teologi när det kommer till deras syn på människan, frälsningen, kroppen och världens uppkomst.¹⁰ Särskilt spännande är att Hagman pålyser att ”fader vår” har en särskild plats i katarismen, vilket hon kallar för en ”Fader vårs religion”, där endast de döpta får be bönen (*Sancta Oratio*).¹¹ Detta kommer jag ha anledning att återvända till senare i arbetet för det Hagman visar på är att dessa grupper som finns inom katarismen fick lov att göra olika saker, där till exempel bara vissa fick be ”fader vår”. Det Hagman också kommer fram till är att katarismen visst har haft kontakter med bogomilismen, men intressant för denna studie är att katarerna framställs av Hagman i underläge till den medeltida kyrkan trots att hon uttryckligen försöker

⁵ Barber, Malcolm, (2000), *The Cathars: dualist heretics in Languedoc in the High Middle Ages*, Longman, Harlow, s. 74-75.

⁶ Barber (2000).

⁷ Lansing (1998), s. 85 & 106-107.

⁸ Barber (2000), s. 92-93.

⁹ Westerdahl, Petra, (2015), *Katarernas teologi*, [Kandidatuppsats, Lunds universitet], Lund university publications, (senast hämtad 01-11-2023), <https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=7695867&fileId=7753890>, s. 21-22.

¹⁰ Hagman, Ylva, (1994), *Katarerna: enhet och mångfald inom den kataro-bogomiliska rörelsen*, Esclarmonde, Diss. Lund: Univ.,Ulricehamn, s. 76-79.

¹¹ Hagman (1994), s. 107.

belysa katarerna utifrån ett nytt perspektiv som ska utgå ifrån katarerna själva och inte den medeltida katolska kyrkan.¹²

Den tredje och sista kategorin är den minsta, för desto mindre har skrivits om katarernas riter. Barber och Hagman redogör för katarernas riter då de kort diskuterar riten *consolamentum*. Hagman tar upp den katariska ritualen *consolamentum* i förbifarten när hon diskuterar huruvida en medeltida författare har återgett en felaktig bild av riten utan att gå in på detalj om den.¹³ Barber ägnar ett helt kapitel åt riten och går in i detalj på ritens olika delar och innebörd.¹⁴ Barber klargör att *consolamentum* är katarernas doprit och görs inte med vatten utan med handpåläggning, som i sin tur medför en uppsättning levnadsregler som måste följas. Men han diskuterar däremot inte ritens teologi och hur den i sin tur skapar och upprätthåller hierarkier.¹⁵

Genomgående för den tidigare forskningen är att den dels inte belyser katarernas eget maktutövande eller deras egna hierarkier inom ramen för deras ritualer eller teologi. Detta tillsammans med att den istället förknippar den medeltida katolska kyrkan med maktutövande som katarerna i sin tur faller offer för. Hagman gjorde en poäng av att undersöka katarerna utifrån dem själva och inte i polemik med den medeltida kyrkan. Men trots detta nya perspektiv fortsätter de att framställa katarerna som ”underdogs” medan den medeltida kyrkan blir den förtryckande övermakten. Katarerna fråntas makt och framställs på ett sätt där makt och hierarkier inte är något de behöver förhålla sig till. Jag kallar detta för ”underdog”-perspektiv, och jag ställer mig emot detta perspektiv. Jag är i denna studie inte intresserad av katarernas förhållande till den medeltida kyrkan, utan deras förhållande till sig själva. Jag kommer inte heller att stämma in i den outtalade bilden som den tidigare forskningen har oavsiktligt skapat av katarerna, där hierarkier och makt inte är något som de utövade och var en del av. Genom att den tidigare forskningen har fokuserat på det maktförhållandet mellan den medeltida katolska kyrkan och den katariska kyrkan vill jag med denna uppsats göra upp med denna föreställning och nyansera den, till förmån för en djupare förståelse och kunskap om denna historiska grupp människor.

¹² Hagman (1994), s. 216-217.

¹³ Hagman (1994), s. 37-38.

¹⁴ Barber (2000), s. 76-81.

¹⁵ Barber (2000), s. 76.

4. Material

Det källmaterial jag kommer att utgå ifrån i detta arbete är texter skrivna av katarer som har översatts av Walter L. Wakefield och Austin P. Evans i deras bok *Heresies of the High Middle Ages: selected sources*. De katariska texterna som finns i verket berör såväl deras teologi som deras rituella praktik. De texter som berör katarernas teologi handlar nästan uteslutande om katarernas kosmologi och till viss del apokalyptik. I dessa förklarar de universums uppbyggnad och hur världen skapades. Däribland ingår följande texter: *The Vision of Isaiah* (Jesajas visioner), *The Secret Supper* (kallas också för *Interrogatio Iohannis*, där av det svenska namnet: *Johannes frågor*), *A Manichaeon Treatise* (Manikeiska avhandlingen), *The Book of the Two Principles* (Boken om de två principerna), *A Vindication of the Church of God* (Upprättelsen av Guds kyrka) och *A Gloss on the Lord's Prayer* (Glossan angående Herrens bön). För att undersöka deras rituella praktiker ska jag använda mig av de texter som beskriver ritualen *consolamentum*. Det finns två sådana texter som katarer själva har skrivit varav en är översatt från latin medan den andra är översatt från provençal. Texten översatt från latin kommer i detta arbete att kallas för text A medan texten översatt från provençal kommer att benämnas som text B. Dessa har då inga riktiga titlar, därav de lite mer tråkiga benämningarna. Då texten på latin är äldre än den på provençalska får den beteckningen A och den andra B. Text B är den mer utförliga, där återfinns hela ritualen *consolamentum*, med alla dess delar. I slutet ges i texten instruktioner för hur riten ska ges till de som ligger sjuka inför döden. Genomgående för alla valda texter är att det inte finns en namngiven författare.

Den äldsta av texterna är *Johannes frågor* som Wakefield och Evans daterar till runt omkring år 1190 och lär ha varit en text som katarerna har fått från bogomilerna.¹⁶ *Jesajas visioner* har varit svår att datera men Wakefield och Evans menar att den kom till före 1222 och lär också ha varit en bogomilisk text som katarerna tog till sig.¹⁷ De två texterna som beskriver *consolamentum* är daterade till 1200-talet, närmare bestämt för text A 1240-1250-tal och text B till 1250-1280-tal.¹⁸ Trots att text A är aningen äldre än text B talar Wakefield och Evans inte om att text B bygger på text A. De resterande texterna lär ha varit katarernas egna teologiska texter och har följande

¹⁶ Wakefield, Walter L. & Evans, Austin P. (red.), (1969), *Heresies of the High Middle Ages: selected sources*, Columbia U.P, New York, s. 458.

¹⁷ Wakefield & Evans (1969), s. 447-449.

¹⁸ Wakefield & Evans (1969), s. 468 & 483.

datering: den *Manikeiska avhandlingen* är daterad till 1218-1222,¹⁹ *Boken om de två principerna* är daterad till 1240-1250-tal,²⁰ *Upprättelsen av Guds kyrka* är daterad till 1250-tal²¹ och *Glossan om Herrens bön* är daterad till 1200-1300-tal.²² Majoriteten av texterna, de som kom till på 1200-talet, lär ha blivit nedskrivna under eller precis efter det albigensiska korståg som den katolska kyrkan och den franska kungamakten bedrev emot dem.²³ Så det är i en kontext av förföljelse och regelrätta krig som dessa texter har tillkommit i, vilket mycket väl kan påverka textens tendens. Detta anser jag inte kommer bli ett problem för min uppsats då det är deras teologi och rituella praktik jag vill undersöka och om det har påverkat så är det fortfarande deras tankevärld som jag är ute efter. Därav blir deras åsikter och idéer av intresse för min studie.

Text A och B är inte ensamma om att ha blivit översatta, Wakefield och Evans påpekar för varje text vilken översättning de har utgått ifrån när de har gjort sin egen. Det innefattar alla de ovan nämnda texterna. Således är det viktigt att påpeka att texterna är just översatta, det är inte originaltexter på originalspråk. Detta medför en risk för feltolkningar då Wakefield och Evans själva kanske har gjort inkorrekta översättningar eller om något av de verk som de utgår ifrån kanske i sin tur har blivit felaktigt översatta. Men för mitt arbete är det inte av någon större vikt att enstaka ord har blivit felaktigt översatta, eftersom jag dels letar efter något större än enskilda ord, nämligen hela tankesätt. Samt att den stora mängden texter jag använder mig av möjliggör att en större felöversättning på ett ställe kan kompenseras med att andra texter belyser samma sak på ett korrekt översatt sätt istället. Onekligen kvarstår översättningsproblematiken och den kan jag inte komma undan då jag inte behärskar tyska, franska eller latin.

5. Teori och metod

Det teoretiska ramverk jag ämnar att använda mig av, för att undersöka huruvida det går att se om det finns en motsättning mellan den antimaterialistiska dualistiska teologin och praktiken eller om jag kan se att ritualerna, och den hierarkisering som sker i mötet mellan individer och riten, faktiskt motsvarar teologin, bygger på två grundidéer, hermeneutik, hierarki och makt. Den hermeneutiska förståelsen för kunskapsproduktion och hur en läsare bör närma sig sitt material utgör grunden för min undersökning. Där det viktiga är att komma åt en förståelse av texten

¹⁹ Wakefield & Evans (1969), s. 496.

²⁰ Wakefield & Evans (1969), s. 515.

²¹ Wakefield & Evans (1969), s. 596.

²² Wakefield & Evans (1969), s. 607.

²³ Barber (2000), s. 120ff.

genom att dels ha undersökt textens historiska kontext samtidigt som ens egen förförståelse har kartlagts, för att i sin tur komma åt den världsuppfattning som texten ger uttryck för.²⁴ Den egna förförståelsen kan dels innebära den kunskap som forskaren har om ämnet redan innan, dels om den kontext som forskningsobjektet befinner sig i.²⁵ Viktigt att poängtera är att forskaren, enligt en hermeneutisk teori, inte ska bli uttraderad utan snarare ska få lov att interagera med forskningsobjektet. För trots forskarens egna värderingar och uppfattningar uppmanas forskaren att ”gå in och anta rollen” som den som en gång skrev texten för att kunna förstå den.²⁶ Närmare bestämt är det enligt hermeneutiken viktigt för forskaren att komma så nära författaren som möjligt, vilket ibland innebär att forskaren ska försöka tänka som författaren och på detta sätt förstå vilka tankar och idéer som ligger till grund för texten. För det jag vill komma åt med det hermeneutiska angreppssättet är att få en närmare förståelse för hur katarerna reflekterade kring och vilken inställning de hade till hierarkier.

Innan jag fortsätter behöver jag rimligtvis definiera begrepp såsom makt och hierarki.

Inledningsvis har jag hämtat definitionen av hierarkier från Saul M. Olyans bok *Rites and rank: hierarchy in biblical representations of cult* från 2000, där Olyan definierar hierarki som en social relation mellan grupper eller individer.²⁷ Med denna definition vill jag undersöka de relationer som finns mellan grupper inom den katariska kyrkan. De relationer jag vill undersöka är präglade av att den ena gruppen utövar makt över den andra, något som Catherine Bell i sin bok *Ritual Theory, Ritual Practice* också belyser.²⁸ Bell beskriver makt som antingen inflytande eller tvång och att dessa maktrelationer kan antingen ta sitt uttryck i att ena parten har inflytande över den andra eller om den ena parten kan utöva tvång på sin motpart.²⁹ I min undersökning kommer jag att titta på huruvida relationen mellan dessa grupper är präglad av just inflytande eller tvång.

²⁴ Gustavsson, Martin & Svanström, Yvonne (red.), (2018), *Metod. Guide för historiska studier*, Lund: Studentlitteratur, s. 70-74.

²⁵ Gustavsson & Svanström (2018), s. 70-71.

²⁶ Gustavsson & Svanström (2018), s. 70-71.

²⁷ Olyan, Saul M., (2000), *Rites and rank: hierarchy in biblical representations of cult*, Princeton University Press, Princeton, N.J., s. 7-8.

²⁸ Bell, Catherine M., (2009 [1992]), *Ritual theory, ritual practice*, [Ny uppl.], Oxford University Press, New York, s. 197.

²⁹ Bell (2009 [1992]), s. 197.

Eftersom det är katarernas uppfattningar av hierarkier och makt som jag vill undersöka så är jag i behov av att närmare klargöra hur mitt teoretiska ramverk ska förstå makt. Jag ska då först poängtera att jag absolut inte är först med att koppla ihop religion och makt, inte ens ritualer och makt. Där har bland annat Bell gjort när hon diskuterat hur riter kan ha funktionen av att upprätthålla hierarkier i en grupp.³⁰ Det jag tar med mig in i denna undersökning är dels antagandet att det i grupper av människor finns uttalade och outtalade hierarkier och denna hierarki tar sig olika uttryck och ibland inte alltid så uttryckligt. Därav kan en hierarki finnas även om den inte uttryckligt påtalas, vilket medför att en läsning av källmaterialet behöver genomföras med hjälp av en tydlig kvalitativ textanalytisk metod. Som jag kommer att återkomma till i det sista stycket.

Som en del av min hermeneutiska teori ska jag börja med att kartlägga en historisk bakgrund till katarerna, för att dels klargöra min egen förförståelse men även för att ge ett underlag för att sedan kunna förstå de valda källmaterialet i ett korrekt sammanhang.³¹ Därefter kommer jag i analysen av materialet att använda mig av maktbegreppen för att se hur olika grupper inom den katariska kyrkan kan utöva inflytande eller tvång på en annan grupp. Detsamma gäller enskilda individer. Jag undersöker till exempel om en grupp är i en beroendeställning till en annan eller om en grupp har rätten att bestämma över några andra. För det jag också ska undersöka är hur relationen ser ut mellan de olika grupperna eller individerna. Genom att undersöka hur makt kommer till uttryck kommer jag kunna se hur relationerna mellan grupperna blir präglade av just denna makt. Jag kommer dessutom undersöka ställen där motsatsförhållanden blir tydliga, till exempel om det i texten talas om de troende och de icke troende eller gott och ont och om detta är kopplat till de hierarkier och makt som går att utröna. Jag kommer också i min läsning av texterna som beskriver riten *consolamentum* leta efter ställen där personer tillskrivs makt på bekostnad av andra. Jag kommer även titta på de ställen i texten där ägandet av ”heligheten” beskrivs då detta i sin tur skulle medföra att individen blir en förmedlare av denna helighet och att de andra hamnar i någon form av beroendeförhållande. Genom att författaren sätter dessa i förhållande till varandra kan det finnas, mellan raderna, uttryck för någon form av hierarki.

³⁰ Bell (2009 [1992]), s. 171-223.

³¹ Gustavsson & Svanström (2018), s. 72.

Genomgående i min analys ska jag använda mig av en kvalitativ textanalytisk metod där jag kommer att läsa texterna och i min läsning identifiera delar av texten som tar upp makt eller hierarkier på något sätt, utifrån de definitioner som jag redogjort för ovan.³² Jag vill som redan nämnt ovan se om det finns en motsättning mellan den dualistiska, antimaterialistiska, teologin och rituella praktiken eller om jag kan se att ritualerna, och hierarkisering som sker i mötet mellan individer och riten, faktiskt motsvarar teologin. Detta blir viktigt eftersom studien inte främst är en socialhistorisk undersökning, utan också en teologisk studie och där den teologiska aspekten med världsåskådningar och idéer ska jämföras med hur dessa världsåskådningar och idéer praktiseras och utövas av människor inom ramen för ritualer. Då blir det särskilt spännande att se hur synen på makt och hierarkier förstås teologiskt och sedan kommer till uttryck genom riten.

6. Disposition

Jag har nu lagt fram det ramverk som mitt arbete kommer att utgå ifrån, där mitt syfte att fylla en kunskapslucka inom forskningen ska jag besvara med hjälp av mina frågeställningar om katarernas teologi och praktik. I mitt andra kapitel ska jag återge en historisk bakgrund till katarerna, deras organisation, deras teologi och deras rituella praktik. Här ska min egen förförståelse kartläggas. För att i kapitel tre kunna analysera de katariska texterna, där jag ska börja med de teologiska texterna och sedan de som rör riten *consolamentum*. Jag ska undersöka de teologiska texterna först då jag vill undersöka hur teologin kommer till uttryck i riten och behöver således ha undersökt teologin innan jag börjar att analysera riten. Jag analyserar texterna i denna ordningen, var och för sig, för att i min diskussion kunna undersöka texterna tillsammans och diskuteras med hjälp av den tidigare forskningen som visar sig vara behjälplig och de olika fynd jag hittar. Därefter ska jag i mitt fjärde kapitel presentera en slutsats och ett svar på min frågeställning samt sammanfatta mitt arbete.

³² Gustavsson & Svanström (2018), s. 89.

2. Bakgrund

1. Historisk bakgrund

En viktig anledning till att så mycket fokus har lagts på katarernas övergripande historia, såsom deras härkomst och viktiga personer, är att det länge har varit ett mysterium. Var katarismen kom ifrån har länge fångat forskarnas intresse och av en god anledning, nämligen att det är en historia av inomkristen mission och gränsöverskridande kontakt mellan väst och öst. Idag är konsensus att katarismen har sitt ursprung i bogomilismen som existerade i det bysantinska riket omkring 1100-talet, där ett av de första omnämnandet är från 1104, dock är det värt att ha i åtanke att forskare anser att de redan har varit verksamma en tid innan de blev uppmärksammade.³³ Bogomilismen ska sedan ha kommit till Konstantinopel genom missionärer från det nyligen erövrade Bulgarien.³⁴ Och det nämns i källor att katarismen redan fanns redan 1143 i Köln.³⁵ Med andra ord är spridningen väldigt snabb. Då det inte finns tydliga indikationer på missionärer från öst som kommer till väst är forskare osäkra på hur katarismen kom till västeuropa. Men det råder inga tvivel att dessa två grupper har en nära koppling.³⁶ Dessutom är de medvetna om varandra och det sker ett utbyte mellan dem, där katariska företrädare reser till Konstantinopel.³⁷ Katarernas och bogomilernas teologi är väldigt lika varandra och de har bland annat gemensamt idén om att den enda bönen som ska bes är ”fader vår”,³⁸ det som Hagman kallar för ”*Sancta Oratio*”.³⁹ Vidare har de en liknande fientlig inställning till kyrkorummet, de ansåg att den redan befintliga kyrkan var skapad av djävulen och båda hade en liknande initiationsrit, som hos katarerna kallas för *consolamentum*.⁴⁰

Katarismen spreds i västeuropa under 1100-talet och fick starka fästen i södra Frankrike och i norra Italien.⁴¹ Den medeltida kyrkan försökte bekämpa katarismen men utan framgång, och i början av 1200-talet kom de nyligen grundade tiggardordnarna dominikanerna och franciskanerna

³³ Barber (2000), s. 24.

³⁴ Barber (2000), s. 24.

³⁵ Barber (2000), s. 31.

³⁶ Barber (2000), s. 29ff.

³⁷ Barber (2000), s. 32f.

³⁸ Barber (2000), s. 29.

³⁹ Hagman (1994), s. 107.

⁴⁰ Barber (2000), s. 29ff.

⁴¹ Barber (2000), s. 33.

att spela en central roll.⁴² Det var främst dominikanerna som kom att fylla rollen som inkvisitorer, men det kunde även franciskanerna göra. Däremot blev franciskanerna viktiga genom sitt missionerande och predikande.⁴³ Men detta uppnådde inte den framgång som den medeltida kyrkan önskade, vilket resulterade i att påven Innocentius III utlyste korståg mot katarerna.⁴⁴ Korståget har beskrivits som ett tämligen blodigt sådant, där det inträffade massakrer där exempelvis invånarna i staden Béziers föll offer för våldet, oavsett om de var katarer eller inte.⁴⁵ Korståget innebar en seger för den medeltida katolska kyrkan och katarismen blev nästan utplånad. Men bara nästan, då den levde kvar ända fram till första hälften av 1300-talet genom att den då och då spreds på nytt och fick nytt gehör. Detta slogs ned snabbt med nya mer lokala korståg och inkquisitioner.⁴⁶ Som jag nämnde i den tidigare forskningen slogs inte katarismen ut helt och hållet förrän på 1400-talet då det Osmanska riket intog Bosnien. För då hade det under en lång tid funnits en hög tolerans från den världsliga makten gentemot katarismen, som fick ett starkt fäste i Bosnien och som sedermera fick namnet den bosniska kyrkan. Då var den stora andelen katarer världsliga makthavare på olika sätt och där fanns inte heller den starka missions tanken som fanns i den västliga katarismen i Frankrike och Italien. Vid maktövertagandet försvann toleransen och en ny tro blev aktuell, islam.⁴⁷

2. Organisation

I St Félix-de-Caraman, mellan Toulouse och Carcassonne, sammanträdde en stor mängd biskopar och troende från Frankrike, Italien och Catalonia. De kom på Nicetas inbjudan, som de kallade för *Papa*, en biskop från Konstantinopel mellan åren 1167-1175.⁴⁸ Nicetas var biskop i den bogomiliska kyrkan och en stark anhängare till den absoluta dualismen (jag kommer att diskutera den närmare i nästa del) vilket han under detta möte predikade om för de som hade kommit. För de som hade anlänt till mötet, eller som det också kallas ”konciliet”, var biskopar i de olika katariska kyrkorna. De kom alla att ställa upp på den absoluta dualismen som Nicetas

⁴² *Nationalencyklopedin*, sökord: Dominikanorden, <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/dominikanorden>, (hämtad 2023-11-13) & *Nationalencyklopedin*, sökord: Franciskanorden, <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/franciskanorden>, (hämtad 2023-11-13).

⁴³ Barber (2000), s. 147.

⁴⁴ Barber (2000), s. 107ff & 120ff.

⁴⁵ Lambert (1998), s. 102f.

⁴⁶ Barber (2000), s. 196ff.

⁴⁷ Lambert (1998), s. 297-313.

⁴⁸ Barber (2000), s. 2.

förespråkade och att organisera sig i stift.⁴⁹ Det episkopala systemet med stift och biskopar pekar på en tydlig hierarkisk struktur. Det vi kan se är att det inom den katariska kyrkan fanns en sorts ämbets hierarki så att påstå att den tidigare forskningen inte har diskuterat hierarkier inom katarismen innan är bara halva sanningen. De har diskuterat dessa mer övergripande ämbeten men de har inte diskuterat den hierarki och makt som *perfecti* hade gentemot de troende. Förutom biskoparna fanns det även andra ämbeten som de konsoliderade (jag kommer att återkomma även till detta i nästa del) kunde inneha. Efter biskopen har vi den äldre sonen, som i sin tur efterföljs av den yngre sonen. På fjärde plats i rangordningen fanns diakonen.⁵⁰ I början var det den yngre sonen som vigde den äldre sonen till biskop, när den gamle biskopen dog. Därefter vigde den nya biskopen den yngre sonen till äldre son. Bland de som hade genomgått *consolamentum* och blivit *perfecti* valdes och vigdes en ny yngre son.⁵¹ De som inte hade ett ämbete blev kallade kristna män och kvinnor.⁵² Om diakonen vigdes framgår inte, men de andra ämbetena vigdes man till, så jag anser att det inte är osannolikt att så var fallet. Det beskrivs att diakonen ansvarade för härbärgen och sjukhem samt att de tog hand om de *perfecti* som kom resande förbi. En del forskare tror att många kvinnor blev diakoner, men det framgår inte av källorna.⁵³ Kvinnor fick, enligt Lansing, bli *perfecti*, predika och konsolidera andra då de traditionella kvinnliga rollerna som mor och fru inte längre var aktuellt då både barnafödande och äktenskap ansågs vara ondskefullt⁵⁴ (Mer om detta i nästa del). Det ovannämnda vigningssystemet förblev på Balkan medan i väst kom det att ändras någon gång innan 1250, i alla fall bland de italienska katariska kyrkorna, där den sittande biskopen viger ”i förväg” den äldre sonen.⁵⁵ Angående antalet *perfecti* som fanns och hur det såg ut i förhållande till antalet troende framgår inte. Min uppfattning är att det inte var lika många, att de var i minoritet, men det har jag inga belägg för mer än att det åläggs många krav på en *perfectus* (mer om det i 4. Rituell praktik) vilket skulle kunna innebära tröskeln till att bli en *perfectus* var tämligen hög.

⁴⁹ Barber (2000), s. 71-76.

⁵⁰ Barber (2000), s. 74-76.

⁵¹ Barber (2000), s. 74-76.

⁵² Barber (2000), s. 74.

⁵³ Barber (2000), s. 75.

⁵⁴ Lansing (1998), s. 108.

⁵⁵ Barber (2000), s. 76.

3. Teologi

När en ska redogöra för en religiös grupps teologi bör det enda rimliga vara att börja i begynnelsen, vilket i katarernas fall bestod av två gudar, en god gud som skapade den himmelska världen och de goda änglarna, samt en ondskefull gud som de kallar för djävulen och som skapade de onda änglarna och den materiella världen.⁵⁶ Dessa gudar är omnipotenta i sina respektive världar.⁵⁷ Lucifer är djävulens son som omvandlade sig till att se ut som en av de goda änglarna och lyckades lura dem att utse honom som änglarnas förvaltare, vilket den gode guden då tillåter. Hädanefter kommer jag hänvisa till den goda guden som gud och den onda guden som djävulen. Därefter uppstår en strid och Gud förkastar Lucifer och de änglar som han lyckas förföra och lura till den materiella världen.⁵⁸

Dessa änglar består av en kropp, en själ och en ande, och det är själen som Lucifer får med sig i sitt fall. Det är just dessa änglasjälar som Lucifer sätter in i lera som blir människor.⁵⁹ Djävulen sätter även in sina egna onda änglar in i dessa kroppar så det finns människor med goda änglasjäl medan andra har den onda änglasjälen.⁶⁰ Men det fanns samtidigt även en uppfattning som några katarer delade, vilket var att Lucifer efteråt ångrade sig och omvände sig till Gud. I ett försök att begränsa den skada Lucifer har gjort gör han den mänskliga kroppen dödlig, så den materiella tillvaron inte är ett evigt fängelse.⁶¹ Vidare gör Lucifer även det förbjudet att föröka sig, för att så förhindra att fler träder in i den materiella ondskefulla världen.⁶² Värt att påpeka är även att bland katarerna var uppfattningen att om en person dör utan att göra tillräckligt mycket bot föds man om i en ny materiell kropp.⁶³

Jag har redan varit inne och börjat nysta i vad en person behöver göra för att uppnå frälsning. Gud som är omnipotent i den himmelska världen gör det ändå möjligt, kanske tack vare Lucifer, att de förförda änglarna ska ha en chans att återvända till den himmelska världen.⁶⁴ För det är här som Jesus kommer in i bilden. Jesus Kristus är enligt katarerna den gode gudens son och

⁵⁶ Barber (2000), s. 7.

⁵⁷ Hagman (1994), s. 77.

⁵⁸ Barber (2000), s. 7 & Hagman (1994), s. 77.

⁵⁹ Barber (2000), s. 7 & Hagman (1994), s. 77f.

⁶⁰ Barber (2000), s. 7.

⁶¹ Lansing (1998), s. 85.

⁶² Lansing (1998), s. 85.

⁶³ Hagman (1994), s. 79.

⁶⁴ Lansing (1998), s. 85.

kommer till världen för att frälsa dessa själar som har fångats. Genom det Jesus lär ut ges människor en väg till frälsning för det är också tydligt att genom botgöring blir personen frälst.⁶⁵ Detta kan vara ett uttryck för gnosticism som de eventuellt har fått ifrån bogomilerna,⁶⁶ nämligen uppfattningen att vetskapen om en specifik och ofta hemlig kunskap öppnar vägen för frälsning.⁶⁷ Det är här som deras rituella praktik blir viktig och inte minst deras dop, *consolamentum*.

4. Rituell praktik

Av det material som har överlevt fram till våra dagar verkar det som att det har funnits en hel del olika riter samtidigt som det har funnits en primär ritual, *consolamentum*. Barber tar upp en annan brödvälsignelseritual som endast *perfecti* får göra, Barber tar däremot inte upp mer om denna ritual,⁶⁸ kanske därför att det inte finns mycket material om riten eller om det helt enkelt inte var en stor ritual för katarerna, vi kan inte veta. Det som forskningen är överens om är att riten *consolamentum* stod i centrum och var den som utgjorde grunden inom den katariska kyrkan.⁶⁹ Jag ska även ge en kortfattad beskrivning av ritualen *consolamentum* med dess olika delar och riter, samt tillhandahålla en begreppslista.⁷⁰

Consolamentum är katarernas dopritual och det är i dopet som den blivande *perfectus* ålägger sig löften⁷¹ som är förutsättningen för individen att få behålla sitt dop och bli frälst och undgå att återfödas.⁷² Att bryta löftena och således synda innebär att en *perfectus* inte blir frälst, det behövs att individen får syndernas förlåtelse för att åter kunna bli räddad. Tidigare forskning har delat in riten i två delar: en inledning där syndabekännelse och ”fader vår” bönen ingår samt själva *consolamentum* delen.⁷³ Men jag anser att denna uppdelning riskerar att förenkla riten, då inledningsstycket mycket väl kan delas upp i två distinkta delar. Således kommer jag att använda

⁶⁵ Hagman (1994), s. 78-79.

⁶⁶ Barber (2000), s. 10-11.

⁶⁷ *Nationalencyklopedin*, sökord: gnosticism, <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/gnosticism>, (hämtad 2023-12-20).

⁶⁸ Barber (2000), s. 79.

⁶⁹ Barber (2000), s. 79.

⁷⁰ Detta behandlade jag i min B-uppsats: Karlsson, Jakob, (2023), *Consolamentum - katarernas riter och teologi i en materiell värld*, [B-uppsats], Lunds universitet, s. 8

⁷¹ Barber (2000), s. 78.

⁷² Hagman (1994), s. 79.

⁷³ Barber (2000), s. 77-78.

mig av följande indelning: *apparellamentum*, *sancta oratio* och *consolamentum*.⁷⁴ Den första delen, *apparellamentum*, inleds med en läsning ur Johannesevangeliet 1:1-17 och efterföljs av *perdonum* (syndabekännelse) där alla närvarande och framför allt den snart döpta kandidaten, som behöver genomgå den för att med en ren själ kunna mottaga *sancta oratio* och *consolamentum*, få sina synder förlåtna.⁷⁵

Därefter går gudstjänsten in i nästa del, *sancta oratio*, där *ordinatus* (den *perfectus* som leder gudstjänsten) lägger Johannesevangeliet eller Bibeln, beroende på vad som användes tidigare vid textläsningen, på ett bord och lägger en duk över boken. Kandidaten får sedan säga ”välsigna oss, var oss nådig” tre gånger och för varje gång kandidaten säger det så bugar denne mot boken såväl som *ordinatus*, detta är det som kallas för *melioramentum*.⁷⁶ Därefter förklarar *ordinatus* rad för rad vad bönen ”fader vår” faktiskt betyder och innebär, samt vikten av att den ska bes ofta och att detta är ett uppdrag som individen i fråga får.⁷⁷ En del källor menar att den ska bes sju gånger om dagen och fem gånger om natten, men där finns en del variation.⁷⁸ Det är oavsett många gånger den ska bes om dagen. *Sancta oratio* avslutas med att *ordinatus* frågar kandidaten om denne är villig att mottaga uppgiften som *sancta oratio* medför och förutsatt att kandidaten säger ”ja” så går gudstjänsten vidare in i den tredje delen.⁷⁹

Slutligen går kandidaten in i den tredje och sista delen, *consolamentum*, där *ordinatus* börjar med att hålla ett tal där de löften som åläggs en *perfectus* förklaras och görs tydliga, ofta med förklarande citat ur Bibeln. Kandidaten ställs frågan om denne är villig att leva efter dessa löften och efter ett ”ja” så gör kandidaten *melioramentum* igen som mynnar ut i att andra *perfecti* som är samlade lägger sin högra hand på kandidaten och att *ordinatus* lägger Bibeln/Johannesevangeliet på kandidatens huvud. Kandidaten får nu frågan ytterligare en gång till och således är kandidaten nu *perfectus*. Ritualen *consolamentum* avslutas därefter med att alla närvarande ber om *perdonum* ytterligare en gång till och kramar och kysser varandra i det som

⁷⁴ Karlsson (2023), s. 8.

⁷⁵ Wakefield & Evans (1969), s. 465-467.

⁷⁶ Barber (2000), s. 77.

⁷⁷ Hagman (1994), s. 107.

⁷⁸ Hagman (1994), s. 207-208.

⁷⁹ Barber (2000), s. 77-78 & Hagman (1994), s. 107.

kallas för *ire ad pacem*.⁸⁰ Männen kramar och kysser varandra medan kvinnorna kramar varandra och kysser Bibeln.⁸¹

5. Begreppslista

Här nedan följer en begreppslista för de historiska begrepp som jag kommer att använda mig av i min analys:

- **Ancianus** - Den *perfectus* som assisterar *ordinatus* under gudstjänsten. Kan även kallas för ”Good men” eller ”elder”.
- **Apparellamentum** - en andakt där troende, och speciellt *perfecti*, samlas för att bekänna sina synder. Detta ska gärna ske en gång i månaden, eller innan en person ska genomgå *consolamentum*. Själva syndabekännelsen kallades *perdonum*.
- **Ire Ad Pacem** - var en form av fridshälsning i slutet av en gudstjänst, som bestod av att männen kramades och kysstes. Kvinnorna kramade varandra och kysste Bibeln. De gjorde det inte med varandra förutom att kvinnan kunde kyssa mannen på axeln eller på armbågen.
- **Consolamentum** - ett andedop genom handpåläggning. En katar som genomgår riten blir en *perfectus*, och måste då följa stränga asketiska levnadsregler.
- **Melioramentum** - är en hälsning som en katar ger gentemot en *perfectus* eller något fysiskt objekt, inom ramen för en gudstjänst. Den bestod av att kataren sade *välsigna oss, var oss nådig* tre gånger och för varje gång visade kataren respekt genom till exempel en bugning.
- **Ordinatus** - Den *perfectus* som leder en gudstjänst. Kan även kallas för ”elder” eller ”prior”.
- **Perdonum** - är själva syndabekännelsebönen, den specifika bönen/delen av *apparellamentum* gudstjänsten/andakten.
- **Perfecti** - (sing *perfectus*) grupp katarer som genomgått *consolamentum*.

⁸⁰ Barber (2000), s. 77-78.

⁸¹ Wakefield & Evans (1969), s. 466-467.

- **Sancta Oratio**⁸²- en bön/vigning för en, oftast blivande *perfectus*, katar. Vigningen/böner ger personen tillåtelse att be ”fader vår”, och ger en skyldighet att göra så innan måltider eller läggdags. En blivande *perfectus* måste gå igen denna bön/vigning. Kan även kallas för ”Holy Prayer” i källmaterialet.
- **Troende** och **Kristna**- ett annat ord för troende katarer.⁸³

⁸² Hagman (1994), s. 107.

⁸³ Karlsson (2023), s. 8, & Wakefield & Evans (1969), s. 466-467.

3. Undersökning

1. Analys

Jag ska nu inledningsvis redogöra för var och en av de katariska texterna som är teologiska utläggningar, och i dem undersöka om och på vilket sätt katarernas texter ger uttryck för makt och hierarkier. Därefter ska jag undersöka de texter som berör katarernas ritual *consolamentum* och där undersöka huruvida den katariska teologin kring makt och hierarkier kommer till uttryck.

1.1. Teologi

1.1.1. Jesajas visioner

I *Jesajas visioner* får vi följa med när en ängel tar med Jesaja på en resa genom de olika nivåerna av himlen och han tar tillfället i akt att fråga ängeln en del olika frågor som tjänar till att förklara världens och människans uppkomst samt hur de olika världarna hänger ihop med varandra. Dessutom beskriver texten den kamp som bedrivs mellan Gud och Satan (som jag också kommer att kalla för djävulen).⁸⁴

Något som Jesaja först blir varse om är hur det bland änglarna och himlarna finns en tydlig hierarki. Att den första himlen inte är lika härlig som den andra och detta fortsätter till Jesaja kommer till den mest härliga och ärorika som är den sjunde himlen, där Fadern sitter.⁸⁵ Således blir det tydligt att i himlen och bland änglarna finns det tydliga hierarkier där jorden, alltså den materiella världen, hamnar längst ner i denna hierarki.⁸⁶ Ett exempel på denna hierarki bland änglarna finner vi när Jesaja når den andra himlen:

And again he raised me up, into the second heaven; its height was the same as that of the first heaven above earth. (19) And I saw there, just as in the first heaven, angels on the right and on the left. (20) And the glory of these angels and their song were superior to those of the first heaven.⁸⁷

⁸⁴ Wakefield & Evans (1969), s. 447-448.

⁸⁵ Wakefield & Evans (1969), s. 449-452.

⁸⁶ Wakefield & Evans (1969), s. 450.

⁸⁷ Wakefield & Evans (1969), s. 451.

Detta fortsätter som sagt ända fram till den sjunde himlen, vilket gör att vi kan konstatera att det finns en hierarki i himlen. Och det blir desto mer intressant när Jesaja befinner sig i den sjätte himlen och ängeln säger till Jesaja: ”And he [the angel] said to me, ‘When you shall have returned here through the will of the Father, then you will receive your garment, and then you will be equal to the angels who are in the seventh heaven.’”⁸⁸ I texten är det tydligt att denna möjlighet är unik för Jesaja, att få komma till den sjunde himlen och få samma ställning som änglarna där. Detta är intressant med tanke på det som Hagman tar upp, att det är just änglar som Lucifer har förfört som han i sin tur fångslade i människokroppar.⁸⁹ Då är det inte omöjligt att föreställa sig att katarerna som läste denna text ansåg att Jesaja i grunden var en av dessa änglar som blev förförda och sedan fångslade, precis som de trodde att de själva var. Av allt att döma anser jag att dessa katarer tänkte att det som väntade Jesaja i sjunde himlen skulle gälla även dem, eller i alla fall en variant av det. För senare i Jesajas vision säger Fadern till honom att han ska återvända till sin kropp och när hans dagar har nått sitt slut ska han återvända till fadern.⁹⁰

Denna idé att Jesajas löfte är något som väntar andra bekräftas när det i texten står att:

This suffices you, Isaiah, for you have seen what no other son of the flesh has seen, which eyes cannot see nor ears hear, nor can it rise in the heart of man, how much God has prepared for all who love Him.⁹¹

Här talar en ängel om för honom att ingen människa kan förstå vad som har förberetts åt dem, vilket rimligtvis skulle betyda det som väntar i livet efter jordelivet. I citatet kan vi även se att Jesaja kallas för en ”köttets son”, av allt att döma, ett annat ord för människa. Samtidigt gör Gud det tydligt att människan, född ur fördärvelse, inte kan stanna i himlen.⁹² Det betyder att det finns en väldigt tydlig skillnad mellan dessa änglar som inte blev förförda och de som faktiskt föll för Lucifers frestelser. Tar vi då med i beräkning det Barber talar om, hur vissa människor har själar som ursprungligen var demoner (Lucifers egna änglar),⁹³ så har vi plötsligt en väldigt tydlig rangordning som går från allra heligast till den minst heliga. Vi får även vetskapen om att det är

⁸⁸ Wakefield & Evans (1969), s. 452.

⁸⁹ Hagman (1994), s. 78.

⁹⁰ Wakefield & Evans (1969), s. 456.

⁹¹ Wakefield & Evans (1969), s. 456.

⁹² Wakefield & Evans (1969), s. 457.

⁹³ Barber (2000), s. 7.

när en person dör som denne kan komma till himlen. Detta kan vi dessutom koppla till när Hagman talar om återfödelse för dem som inte kan uppnå frälsning.⁹⁴

1.1.2. *Johannes frågor*

Johannes frågor utspelar sig i Guds rike där evangelisten Johannes ligger till bords med Jesus och han ställer frågor till Jesus om Gud, djävulen, världen och människan.⁹⁵ Texten liknar på det sättet *Jesajas visioner* då det presenteras som en utfrågning av någon som har väldigt mycket mer kunskap om de frågor som huvudpersonen ställer. Detta blir tydligt när Johannes frågar Jesus vad Satans ställning var i himlen innan han gjorde revolt. Där talar Jesus dels om hur Satan i grunden var en ängel och hur de två första himlarna hade makt över vattnet och luften.⁹⁶

I texten får vi också som i *Jesajas visioner* ta del av hur änglarna förförs av djävulen ända upp i den femte himlen. Guds reaktion på detta blir att: ”Then the father bade his angels, ‘Take from all the angels who hearkened to him the garments, the thrones and the crowns’”.⁹⁷ Som tidigare påpekat så är de jordiska själarna antingen änglarna som förfördes av djävulen eller skapades av honom. Här ser vi dessutom att dessa hade kronor och tronar. Dessa maktattribut cementerar ytterligare att de människor som besitter en sådan själ har en unik ställning i himmelriket. Vidare beskrivs det i texten att djävulen förför dessa änglar som hade makt över luften och vattnet och genom detta skapade världen.⁹⁸ Detta bara bekräftar det vi redan har tagit upp om katarerna, nämligen deras syn på världen som skapad av djävulen och därav är ondskefull. För i texten omtalas djävulen (Satan) som: ”the prince of this world”.⁹⁹ Detta herravälde och skapande innefattar människor också, för som det står i texten:

And he pondered on making man to serve him; he took clay from the earth and made man like unto himself. And he then bade an angel of the second heaven to enter the body of clay. Of this body he took a part and made another body in the form of a woman and bade an angel of the first heaven to enter into it.¹⁰⁰

⁹⁴ Hagman (1994), s. 79.

⁹⁵ Wakefield & Evans (1969), s. 448.

⁹⁶ Wakefield & Evans (1969), s. 458.

⁹⁷ Wakefield & Evans (1969), s. 459.

⁹⁸ Wakefield & Evans (1969), s. 459-460.

⁹⁹ Wakefield & Evans (1969), s. 462.

¹⁰⁰ Wakefield & Evans (1969), s. 460.

Djävulen ville skapa människan för att de skulle kunna tjäna honom och han ville att mannen och kvinnan skulle producera avkomma för att kunna skapa fler tjänare åt honom, men då insåg dessa två att de såg olika ut och att de nu blivit dödliga. Denna olikhet i utseende hade inte funnits innan fallet, då änglarna såg likadana ut. Men där valde Satan att ingjuta synd i dem för att distrahera dem samt få dem att skapa avkomma. Samtidigt började djävulen skapa egna änglar.¹⁰¹ Här ser vi början på de grundpelare som katarerna har i sin tro samtidigt som det inom skapelsen finns en hierarki då människokroppen är något ondskefullt men själen är något gott, förutsatt att det är en änglasjäl, samtidigt som hela världen är ondskefull. Vi vet som tidigare påpekat i analysen att det bland människor finns de som har själar från de änglar som djävulen skapade (demoner) vilket i sin tur medför ett tydligt ”vi-och-dem” förhållande mellan människor.

I texten får vi även veta att änglarna i himlen, innan fallet, bad: ”Our Father who art in heaven”¹⁰². Som av allt att döma är ”fader vår”. Något som då blir särskilt intressant är det som hände med denna bön i samband med fallet: ”This chant ascended to the throne of the Father; but the angels from the time of their fall could no longer glorify God in this prayer.”¹⁰³ Antingen så hade inte denna bön någon verkan när änglarna bad den efter fallet, eller var de oförmögna att be den över huvud taget. Här bör vi då ha i åtanke att inom den katariska kyrkan var en person tvungen att mottaga *sancta oratio* för att få lov att be ”fader vår”¹⁰⁴, således finns det en anmärkningsvärd koppling att göra, nämligen att ”fader vår” dels bads redan i himlen samt att dessa människor åter ska få be ”fader vår” genom *sancta oratio* eller åtminstone ska bönen ha en verkan igen.

Johannes frågar också Jesus om det dop som Johannes döparen predikade om och får som svar att Johannes döparen är utsänd av djävulen för att vilseleda folk.¹⁰⁵ Jesus påpekar att: ”Without my baptism, with which I baptize unto the remission of sins, I affirm that no one can receive salvation in God”¹⁰⁶ vilket innebär att det dop som Johannes predikade om inte har någon faktisk

¹⁰¹ Wakefield & Evans (1969), s. 460.

¹⁰² Wakefield & Evans (1969), s. 462.

¹⁰³ Wakefield & Evans (1969), s. 462.

¹⁰⁴ Hagman (1994), s. 107.

¹⁰⁵ Wakefield & Evans (1969), s. 462.

¹⁰⁶ Wakefield & Evans (1969), s. 462.

kraft att förlåta synder. Men något uppseendeväckande följer kort efter när Johannes frågar Jesus om varför världen inte accepterar Jesu dop men accepterar dopet som Johannes kom med:

That is because their work are evil and they come not to the light. The followers of John marry and are given in marriage, whereas my disciples marry not at all but remain as the angels of God in the heavenly kingdom.¹⁰⁷

Här får vi egentligen svar på något helt annat: Det dop som Jesus predikade om handlade inte bara om att komma till tro och att bli frälsta. För det medför att en individ på något sätt, eller på något plan, åter blir som en ängel. I vilken utsträckning detta var en etablerad tanke går inte att veta. Men i denna text menar författaren att änglarna bad ”fader vår” men efter fallet gör de det inte längre, men genom *sancta oratio* gör de det igen. Genom *consolamentum* (dopet) lever de som änglarna gjorde, även om de inte åter blir änglar så låser dessa *perfecti* upp det som jag kommer att kalla för sin inre ”änglalikhets”. Om det endast är genom *consolamentum* som en katar återfår sin änglalikhets innebär det att de som inte genomgår *consolamentum* förblir låsta i det materiella. Dessa *perfecti* blir genom detta tankesätt påtagligt mer heliga gentemot de andra. Det är inte konstigt om denna uppfattning av folk, att de innehar en ondskefull demon själ eller en god änglasjäl, även påverkar hur katarerna såg på andra utanför kyrkan och alla inom kyrkan. Om *perfecti* har återfunnit sin inre änglalikhets kan det påverka hur dessa, *perfecti* och alla andra, ser på varandra och att de i sin tur kan skapa hierarkier som därefter upprätthålls genom deras riter.

I slutet av *Johannes frågor* framgår det av Jesus att han ska samla in sina utvalda, rimligtvis de änglar som förfördes, och kastade ut demonerna och Satan tillsammans med alla de som trodde på honom istället för Gud¹⁰⁸ ner i en sjö av eld och Guds utvalda ska ikläddas med kronor.¹⁰⁹ Detta betonar ytterligare vikten av att genomgå *consolamentum* för att i sin tur kunna tillhöra dessa utvalda och därtill återfå sina kronor som de en gång miste och på så sätt återfå sin änglalikhets.

¹⁰⁷ Wakefield & Evans (1969), s. 462.

¹⁰⁸ Wakefield & Evans (1969), s. 463.

¹⁰⁹ Wakefield & Evans (1969), s. 464.

1.1.3. *Manikeiska avhandlingen*

Den *Manikeiska avhandlingen* har fått sitt namn genom att den sparades i ett verk som kallas för *Liber contra manicheos* då man tolkade denna grupp som en modern väckelse av manikéerna. Texten försöker med bibelcitater försvara den katariska tron och närmare bestämt tron på en absolut dualism.¹¹⁰

Författaren till den *Manikeiska avhandlingen* går ut snabbt med ett tydligt ställningstagande. Nämligen att den värld vi ser, den materiella världen, är ondskefull och författaren använder sig av ett citat ur Jakobsbrevet 4:4 där idén om att alla som är vänner till världen är fiender till Gud.¹¹¹ Här skapas en tydlig polemik gentemot alla de som inte tillhör kyrkan. Samtidigt etableras ett strikt rättesnöre att efterfölja. Då den katariska kyrkan inte enbart består av *perfecti*, utan även av troende, så är det inte en orimlig tanke att dessa icke konsoliderade troende katarer ansågs stå lägre i rang eftersom dessa fortfarande levde som en del av världen, kanske genom att få barn till exempel. Om dessa sågs på med omsorg eller med besvikelse vet vi inte. Det vi vet är att genomgå *consolamentum* är målet, då bör rimligtvis alla andra inte nått fram till målet än, vilket i sin tur antagligen innebar att man hamnade på en viss plats i hierarkin inom den egna gruppen. Utvecklar vi det hela och har i åtanke det vi fick läsa om i *Johannes frågor* om att de som inte har en änglasjäl ska kastas i elden, blir obalansen i relationen mellan *perfecti* och troende mer påtaglig. Några blir frälsta till evigt, änglalikt liv, medan de andra ska kastas i en eld.

1.1.4. *Boken om de två principerna*

Boken om de två principerna är den största av de katariska texterna som finns bevarade fram till våra dagar och handlar nästan uteslutande om ondskans problem i en värld som sägs vara skapad av en god Gud. I slutet talar även författaren om hur det är oundvikligt att den katariska kyrkan ska förföljas, med hjälp av bibelcitater om hur den rätta kyrkan kommer att förföljas.¹¹² Särskilt relevant för min undersökning är den del där författaren diskuterar hur dessa goda änglar skapade av en god Gud kunde korrumpas. Författarens argument kan bäst sammanfattas som följande:

¹¹⁰ Wakefield & Evans (1969), s. 494.

¹¹¹ Wakefield & Evans (1969), s. 498.

¹¹² Wakefield & Evans (1969), s. 511.

Although He knew fully and foresaw from eternity the fate of all His angels, His wisdom and providence did not make His angels become demons, but they became demons and things of evil by their own will, because they did not wish to remain holy and humble before their Lord, but wickedly puffed themselves up in pride against Him.¹¹³

Änglarna föll av sin egen fria vilja. Vilket medför att människorna vars själar var dessa änglar, bär ansvar för detta fall. Vilket i sin tur innebär att det fortfarande är fritt för dessa ”goda människor” att välja gott eller ont. Tar vi då hänsyn till det vi diskuterade i föregående stycke angående den *Manikeiska avhandlingen*, där de som inte genomgick *consolamentum* och levde änglalikt kanske sågs ner på, även misstänktes för att använda sin fria vilja till att fortsätta leva i den ondskefulla världen trots att sanningen har uppenbarats för dem. Således fanns det kanske misstanken att hela tiden, bland de troende, fanns risken att någon av dem fortfarande stod på ondskans sida och på så sätt kanske kunde bli en förrädare.

1.1.5. Upprättelsen av Guds kyrka

Upprättelsen av Guds kyrka är en utläggning där den katariska kyrkan förklaras utifrån vad den har för karaktär, legitimitet, etiska principer och praktiker.¹¹⁴ Texten inleds med att förtydliga för läsaren att den katariska kyrkan inte är gjord av stenar eller trä, med hänvisning till Apostlagärningarna 7:28.¹¹⁵ Däremot vill författaren poängtera att kyrkan istället utgörs av följande: ”But His Holy Church is the assembly of the faithful and of the holy men in which Jesus Christ is and will be until the end of the world.”¹¹⁶ Här finns två viktiga företeelser som är oerhört intressanta. Den första företeelsen är att den katariska kyrkan är och består av de troende och av de heliga männen. Vilka är dessa heliga män? En rimlig tolkning är att vad som åsyftas är alla de som låtit sig genomgå *consolamentum*, nämligen *perfecti*. Det skulle kunna röra sig om helgonen, men helgonen tilltalas som just helgon och inte heliga män.

Ett exempel på detta finner vi i *Boken om de två principerna* där de diskuterar just helgonen och där tilltalas de som just helgon (saints) eller lärjungar (disciples).¹¹⁷ Därav bör dessa heliga män

¹¹³ Wakefield & Evans (1969), s. 519.

¹¹⁴ Wakefield & Evans (1969), s. 592.

¹¹⁵ Wakefield & Evans (1969), s. 596.

¹¹⁶ Wakefield & Evans (1969), s. 596.

¹¹⁷ Wakefield & Evans (1969), s. 585-591.

tolkas som *perfecti*. Att den katariska kyrkan består av och är dessa *perfecti* och troende medför samtidigt att det är dessa *perfecti* som upprätthåller kyrkan. Den andra företeelsen som jag tycker mig kunna se i texten är uppfattningen att Jesus Kristus finns endast i dessa heliga män och inte hos de övriga troende katarerna. En tolkning enligt vilken Jesus Kristus finns i båda går definitivt att göra och jag utesluter den inte. Men om vi håller oss till den första tolkningen, som jag av texten att döma anser är mer sannolik, så innebär det att Jesus Kristus finns hos alla *perfecti*, denna grupp särställning befästs då ännu mer och går närmast att tolka som att det stora ansvaret låg på dem för att se till att kyrkan överlevde och fungerade. Vilket i sin tur ger dem en ännu tydligare maktposition inom kyrkan som ”vanliga” troende inte har.

Författaren fortsätter utläggningen med att ge flera bibelcitater som argument för varför det endast är inom den katariska kyrkan som synder blir förlåtna. För som författaren skriver: ”And for these reasons and many others, it is manifest that only through the prayers of the Holy Church of Christ are sins pardoned.”¹¹⁸ Jag har i mitt kapitel om katarernas rituella praktik beskrivit hur *consolamentum* går till väga. Den första delen av ritualen är det jag har valt att kalla för *apparellamentum*, en syndabekännelse som leds av en *perfectus* (*ordinatus*). Jag vill lyfta detta då det av citatet ovan blir tydligt att det endast är inom ramen för den katariska kyrkans rit för syndabekännelse som synder faktiskt blir förlåtna. Då det är en *perfectus* som leder denna rit och förmedlar förlåtelsen ger det gruppen av *perfectus* oerhörd makt över de troendes själar. Författaren vill verkligen understryka den makt och legitimitet som den katariska kyrkan har, som enligt författaren är givet till dem av Jesus Kristus via de första lärjungarna och kommer att vara ända fram till den sista tiden.¹¹⁹

Det författaren vill betona är den katariska kyrkans legitimitet och makt att utöva de riter som de har. Vilket gör de som leder kyrkan, de *perfecti* som har ansvar för riterna och får lov att förmedla dem till andra, till väldigt viktiga och inflytelserika individer som dessutom i deras uppdrag får gudomlig legitimitet. I ett led för att ytterligare bevisa denna legitimitet påpekar också författaren att de förföljelser som den katariska kyrkan tvingas utstå är vad Jesus talade om som skulle hända med de rättfärdiga.¹²⁰ *Upprättelsen av Guds kyrka* avslutas med en utläggning

¹¹⁸ Wakefield & Evans (1969), s. 598.

¹¹⁹ Wakefield & Evans (1969), s. 598-599.

¹²⁰ Wakefield & Evans (1969), s. 603.

om dopet och varför vattendopet inte har någon som helst möjlighet att ge frälsning. Där gör författaren det väldigt tydligt med att det endast är det andliga dopet som ges av den katariska kyrkan som kan förmedla frälsning: ”Hence, no man is saved who is not baptized with this baptism, just as all those who were outside the ark were drowned in the flood.”¹²¹ Detta innebär i slutändan att alla biskoparna och alla *perfecti* har makten att bestämma över frälsning och undergång.

1.1.6. Glossan angående Herrens bön

Här får läsaren en noggrann förklaring av vad de olika delarna av vad Herrens bön betyder och innebär utifrån en katarisk tolkning. Författaren vill genom olika bibelcitater förklara de olika verserna av bönen och mycket fokus kom att hamna på hur Gud och människan förhåller sig till varandra, samt hur en människa ska leva.¹²² Mycket fokus kom att hamna på människans utomjordliga, angeliska, ursprung och hur det är just de med änglasjälur som ska räddas. Så här står det skrivet: ”And therefore our Lord Jesus Christ was sent by the Lord to seek that people which had been driven out and to save them.”¹²³ Här blir det tydligt att alla människor inte kommer att bli räddade.

Längre fram i texten återkommer denna tanke: ”And he shall send His angels and they shall gather together His elect from the four winds, from the farthest parts of earth to the farthest part of heaven”¹²⁴ samt: ”Therefore, the people of the Lord, hoping for His promise, pray to the Holy Father that He come here to His kingdom in order to accomplish the things we have discussed.”¹²⁵ Det är de utvalda som ska räddas, dessa änglar som blev fördrivna från himlen, ska räddas. De andra ska inte bli räddade av allt att döma. ”De utvalda” är ett tema som återkommer under textens gång och lite längre fram i utläggningen skriver författaren följande: ”Therefore, this people, that is, the congregation of the spirits, prays that the merciful Lord may show mercy unto them as to their lives.”¹²⁶ Vilket skulle kunna tolkas som att ”andarnas församling” innebär alla de människor som i sin själ är dessa utkastade och utvalda som skall räddas.

¹²¹ Wakefield & Evans (1969), s. 604-606.

¹²² Wakefield & Evans (1969), s. 593.

¹²³ Wakefield & Evans (1969), s. 607.

¹²⁴ Wakefield & Evans (1969), s. 614.

¹²⁵ Wakefield & Evans (1969), s. 616.

¹²⁶ Wakefield & Evans (1969), s. 617.

I utläggningen skriver även författaren om att de utvalda ska vara perfekta. Ordet perfekt används en hel del när författaren går in i en lång diskussion om hur ordet ”bröd” ska tolkas. Ett exempel på detta är: ”Therefore, this people prays that this supersubstantial bread, charity, be given them by the Father so that after receiving it, they may be found perfect in the sight of their God.”¹²⁷ Innebörden av vad exakt ”bröd” är får bli en diskussion för ett annat arbete, däremot är användandet av ordet ”perfect” intressant. Varför katarerna valde att använda sig av ordet *perfecti* framgår inte men det finns, anser jag, en stor sannolikhet ett samband mellan dessa två ord. *Perfecti* strävar efter att leva ett perfekt liv i enlighet med Guds lagar och deras ursprungliga änglalika natur.

1.1.7. Sammanfattning

Vi kan läsa i *Jesajas visioner* om hur det finns en hierarki och rangordning i himlen bland alla de olika himlarikena och de änglar som fanns i respektive himmelrike. Där lovar Gud att Jesaja ska få komma till den sjunde himlen när han dör och att det gäller alla som älskar Gud. Det är bara några som ska få komma till Gud. Johannes talar också om himlen och änglarna, där Lucifer förförde änglarna och satte dem i människokroppar. Detsamma gjorde han med de änglar som han sen själv gjorde. Således går människor på jorden med antingen själen av en ängel eller av en demon. Ett väldigt tydligt vi-och-dem finns bland människorna. Särskilt när Johannes också tar upp det dop Jesus förkunnade, *consolamentum*, och att det är enda vägen till frälsningen. Alla de andra kommer att möta undergång, vilket vi även kan läsa i *Upprättelsen av Guds kyrka* samt i *Glossan angående Herrens bön*. För det som sker genom *consolamentum* är att de goda människorna återfår sin änglalikhet och åter kan be ”fader vår”, som änglarna gjorde himlen innan fallet.

Den *Manikeiska avhandlingen* betonar tydligt, som alla andra texter också gör i varierande grad, att världen är ondskefull. Men här blir det tydligt att de som lever av världen är ondskefulla, vilket jag tolkar som att de som inte låter sig konsolideras förblir en del av världen. Detta gör dem aningen mer ondskefulla och sätter dem i en lägre ställning jämfört med *perfecti*. I *Boken om de två principerna* ser vi hur änglarna som förfördes gjorde det av fri vilja vilket innebär att

¹²⁷ Wakefield & Evans (1969), s. 620.

det är människorna som bär ansvaret och att de människor som är ”goda” kan förlora chansen att få frälsning. I *Upprättelsen av Guds kyrka* kan vi se hur kyrkan består av de troende och *perfecti*, samt att det är hos dessa *perfecti* som Jesus finns. Det är även bara inom den katariska kyrkan som synder kan bli förlättna, vilket ger den *perfectus* som leder riten väldigt mycket makt över de troende katarerna. I *Glossan angående Herrens bön* läser vi om att människorna ska vara perfekta som Gud, och jag anser att ordvalet inte är någon slump. Författaren vill antagligen förtydliga för läsaren att det är Guds vilja att människor ska genomgå *consolamentum* så att en individ kan bli perfekt. Detta innebär att människor som inte genomgår *consolamentum* inte lever efter Guds vilja.

1.2. Praktik

Som tidigare nämnt är följande två texter beskrivningar av ritualen *consolamentum*, som i tur innehåller en del olika riter. De båda texterna innehåller till stor del liknande information, men det finns två centrala skillnader. För det första har text B i slutet av sin beskrivning av ritualen en instruktion för hur *consolamentum* skall ges till den som ligger på sin dödsbädd. För det andra återger text A inte *apperallamentum* delen av ritualen *consolamentum*, men den finns med i text B. Oavsett ska båda texter undersökas då det mycket väl kan finnas skillnader, dessa texter uppkom trots allt på olika platser vid lite olika tider.

Innan jag kan börja min undersökning av texterna är det värt att belysa hur jag kommer förhålla mig till *melioramentum* och hur det beskrivs. För i det inledande stycket inför både text A och B tar Wakefield och Evans upp de olika riterna som utgör *consolamentum*. Däribland just *melioramentum*, där de beskriver riten på följande sätt: ”The *melioramentum* consisted of saying three times, ”Bless us; have mercy upon us,” accompanying each request with a prostration or genuflection.”¹²⁸ Där det blir komplicerat är, som jag ska belysa när jag ska undersöka text B, när det i texterna antingen skrivs uttryckligen ut att någon gör *melioramentum* medan på andra ställen i texten skrivs endast frasen *välsigna oss, var oss nådig* ut. Jag kommer i min analys att utgå ifrån att dessa två är olika uttryck för samma sak. Eftersom dessa uttryck inte förekommer inom ramen för någon av riterna som beskrivs i texterna.

¹²⁸ Wakefield & Evans (1969), s. 476.

1.2.1. Text A

Text A går rakt in i *sancta oratio* där *ordinatus* säger följande till kandidaten:

This then, is the reason why you are here in the presence of the disciples of Jesus Christ, where spiritually dwell the Father, the Son, and the Holy Spirit, as was previously disclosed: that you may become worthy to receive this Holy Prayer which the Lord Jesus Christ gave to His disciples, so that your supplications and prayers may be heard by our Most Holy Father.¹²⁹

Här finns en hel del att undersöka, dels att det är *ordinatus* som berättar att kandidaten befinner sig med Kristi lärjungar samt att det är där som Fader, Sonen och den Helige Anden finns. Utöver detta så behöver kandidaten bli värdig att ta emot *sancta oratio*. Om kandidaten blir värdig att be ”fader vår” genom att mottaga *sancta oratio* eller om det finns något annat som kandidaten måste göra för att visa sig värdig framgår inte tydligt. Däremot skapas och upprätthålls en hierarkisk syn på bönen när det endast är genom denna rit, som jag närmast kan tolka som en form av vigning, som en individ får be ”fader vår”. Samtidigt genom att begränsa andelen personer som får be den bönen blir den bönen mer betydelsefull och vördnadsvärd då det krävs så mycket för att få lov att be den.

Av texten att döma innebar inte *sancta oratio* nödvändigtvis att en person genomgick *consolamentum*. Författaren skriver följande: ”Then if the believer is not to be consoled, it is in order to undertake the Service [*apparellamentum*] and to proceed to the Peace [*ire ad pacem*].”¹³⁰ Men precis innan i texten har författaren gjort en utläggning om vad det innebär att få *sancta oratio* och vilka krav som finns på en. Krav såsom celibat, lydnad till den katariska kyrkan samt att hålla de instruktioner som gäller för Herrens bön.¹³¹ Att få *sancta oratio* och således få lov att be Herrens bön medförde förpliktelser, men inte lika stränga som när en person genomgår *consolamentum*. Min uppfattning är att *sancta oratio* kunde fungera som ett första steg innan en person konsoliderades. Detta skulle kunna styrkas av det faktum att en del faktiskt valde att få *sancta oratio* innan de genomgick *consolamentum* och att det var något som författaren kände

¹²⁹ Wakefield & Evans (1969), s. 468.

¹³⁰ Wakefield & Evans (1969), s. 473.

¹³¹ Wakefield & Evans (1969), s. 472.

sig manad att lyfta upp i sin text som skulle fungera som en instruktion för hur ritualen ska gå till. Westerdahl tar dessutom upp att det fanns en grupp som genomgick *sancta oratio* som ett steg i att fördjupa sig själv in i tron.¹³² I slutändan är det endast en teori, som om den stämmer, innebär att det inom den katariska kyrkan finns en tredje grupp av medlemmar, som står över de vanliga troende men som står under de konsoliderade.

Något som också uttrycks i texten är den utvaldheten vi har tagit upp tidigare. När författaren ska förklara själva frasen ”fader vår” skriver författaren såhär: ”O Father of those only who are to achieve salvation.”¹³³ Här gör författaren en teologisk tolkning av de första två orden av Herrens bön, där det är väldigt tydligt att det endast är några som ska frälsas, inte alla. Angående just dessa som ska frälsas framgår det av författaren att mottagandet av *sancta oratio* innebär frälsning. Författaren skriver följande om att kandidaten mottar *sancta oratio*: ”And let the prior [*ordinatus*] say, ‘May God grant you the grace to receive it to His honor and your salvation.’”¹³⁴ Således vet vi att frälsningen uppnås genom att bli konsoliderad men även *sancta oratio*. Jag anser att det skulle kunna röra sig om att författaren förutsatte att mottagandet av *sancta oratio* endast var första steget för att sedan genomgå *consolamentum*. Detta innebär också implicit att de som inte mottar något av dessa kommer inte att bli frälsta, vilket endast tjänar till att cementera en starkare ”vi-och-dem” mentalitet både gentemot de utanför den egna katariska gruppen såväl som inom den egna gruppen. Vidare har vi en beskrivning av när kandidaten mottar handpåläggning inför att bli konsoliderad där författaren skriver: ”and let all the other consecrated persons and Christians who are present place their right hands upon him.”¹³⁵ För författaren är det självklart att dela upp de närvarande i två grupper, de vigda och de andra, vilket endast bekräftar att det i författarens ögon finns en väldigt tydlig skillnad som är värd att påpeka.

Följaktligen går det att se en annan företeelse från författaren i texten, nämligen gällande *ordinatus* ställning gentemot de andra närvarande. Något av de tydligaste exemplen på detta är när kandidaten och församlingen riktar sig till *ordinatus* och utför *melioramentum*. I texten står det på ett ställe: ”When the Prayer [*sancta oratio*] and Grace [*perdonum*] are finished, let the

¹³² Westerdahl (2015), s. 21-22.

¹³³ Wakefield & Evans (1969), s. 469

¹³⁴ Wakefield & Evans (1969), s. 473.

¹³⁵ Wakefield & Evans (1969), s. 482.

believer say with an obeisance before the prior [*ordinatus*], ‘Bless us; have mercy upon us. Amen. Let it be done unto us, Lord, according to Thy word.’”¹³⁶ Allra viktigast är att definiera vad ”obeisance” betyder, enligt NE betyder det: vördnadsfull hälsning, bugning, nigning.¹³⁷ Det här bekräftar det jag tog upp i inledningen för analyskapitlet, att detta rör sig om *melioramentum*. Men det som är särskilt intressant med just detta citat är hur kandidaten vänder sig till *ordinatus*, bugar, och sedan ber till Gud. Är *ordinatus* Guds ställföreträdare? Kanske av texten att döma vore det troligt, jag kommer att diskutera vad som menas med ställföreträdare i min diskussion. Om så är fallet hamnar *ordinatus*, även om det bara är inom ramen för gudstjänsten, i en otroligt stark maktposition då denna individ är Guds ställföreträdare. Tittar vi vidare i texten kan vi läsa följande: ”Then, let the prior begin the Pardon. (...) And let the prior say, ‘May the Father, the Son, and the Holy Spirit forgive all your sins.’”¹³⁸ *Ordinatus* leder *perdonum* och verkar nästan ge någon form av förlåtelseord som avslutning till *perdonum*. Att det endast är *ordinatus* som får/kan leda denna del av ritualen ger *ordinatus* enorm makt över dem som är beroende av att få sina synder förlättna. Alla de andra hamnar i en beroendeställning till *ordinatus*.

Vi har nu sett i texten hur dels olika grupper har formats samt hur *ordinatus* får en upphöjd roll som Guds ställföreträdare. Men vi kan samtidigt se i texten hur det inte enbart är Gud som individer ska be om förlåtelse. Efter att kandidaten har genomgått *consolamentum* ber denne om att ytterligare få förlåtelse för sina synder¹³⁹: Författaren skriver: ”Then let the prior answer: ‘From God, from us, from the Church, from its holy order, and from its holy commandments and disciples, may you receive pardon and mercy for all sins...’”¹⁴⁰ I citatet är det många som ger kandidaten förlåtelse och däribland ingår alla närvarande under ritualen, hela kyrkan och många fler. Att flera inkluderas i förlåtelsen kan vi också se när kandidaten tar emot *sancta oratio*, men där handlar det om att Gud, kyrkan, och alla samlade ger tillåtelse till kandidaten. Det står följande: ”Then let the prior say: ‘From God and from us, from the Church and its holy order, and from its holy commandments and disciples, may you have the power to say this prayer...’”¹⁴¹ Trots att det är *ordinatus* som verkar anta en roll som Guds företrädare så blir

¹³⁶ Wakefield & Evans (1969), s. 473.

¹³⁷ NE ordböcker, sökord: obeisance, https://www.ne.se/ordb%C3%B6cker/search?d=ne_en_pro&s=obeisance, (hämtad 2023-12-13).

¹³⁸ Wakefield & Evans (1969), s. 473.

¹³⁹ Wakefield & Evans (1969), s. 482.

¹⁴⁰ Wakefield & Evans (1969), s. 482.

¹⁴¹ Wakefield & Evans (1969), s. 473.

denna vigning av kandidaten en angelägenhet för hela gruppen. Som tidigare diskuterats kommer *sancta oratio* såväl som *consolamentum* med en hel del olika krav och regler som måste efterlevas. Genom att det är alla närvarande, Gud och hela kyrkan som ger kandidaten *sancta oratio* eller *consolamentum* så är det också inför alla dessa som kandidaten nu hålls ansvarig om man skulle begå synd eller göra något fel. För av texten att döma verkar det som att författaren ansåg det möjligt för dessa vigda att kunna begå fel som i sin tur kunde försonas och botgöras.¹⁴²

1.2.2. Text B

Som tidigare nämnt är det i text B som vi finner en redogörelse för hur *apparellamentum* ska gå till. I texten kommer denna delen före de andra, vilket leder mig till att anta att *apparellamentum* skulle göras först, innan något annat kunde göras. Hur *apparellamentum* är upplagt är intressant då det verkar som att det är *ordinatus* som leder de samlade i en sorts syndabekännelsebön, där de närvarande efter varje del av bönen svarar med att säga: ”*Bless us; have mercy upon us.*”¹⁴³ Jag har redan i inledningen till analysdelen diskuterat min ställning till vad jag ska tolka som *melioramentum* och jag vill här kort diskutera just detta. Denna formulering är oerhört likt den som uttalas när katarer gör *melioramentum*. Det står dock inte uttryckligen att de även bugar eller något liknande. Dessutom har vi i texten, lite längre ner på samma sida, ett ställe där författaren beskriver vad kandidaten som ska motta *sancta oratio* ska göra: ”And let the believer make his *melioramentum*...”¹⁴⁴ Här skulle det kunna argumenteras för att dessa två är olika saker och så skulle kunna vara fallet. Men vi ser också, på samma sida, att den katar som assisterar *ordinatus*, även kallad *ancianus*, bugar sig tre gånger inför *ordinatus* och sedan tre gånger för bordet där boken ska sättas ner på.¹⁴⁵ Det framstår för mig som en osäkerhet om huruvida detta är samma sak eller inte, men jag kommer dock att fortsätta att hänvisa till dessa som just *melioramentum* och de ovannämnda exemplen får tolkas som alternativa uttryck för *melioramentum*. För likheterna mellan beskrivningen av *melioramentum* och dessa enskilda bugningarna och fraser som sägs är, enligt mig, för snarlika.

¹⁴² Wakefield & Evans (1969), s. 473.

¹⁴³ Wakefield & Evans (1969), s. 484-485.

¹⁴⁴ Wakefield & Evans (1969), s. 485.

¹⁴⁵ Wakefield & Evans (1969), s. 485.

Således, om vi återvänder till det första citatet som jag tog upp i stycket ovan, kan vi se att när *ordinatus* leder församlingen i bön hur de närvarande gör just *melioramentum*, de återupprepar frasen gång på gång och även buga inför *ordinatus*. Detta är i sin tur ett tydligt uttryck för att man genom riten tillskriver *ordinatus* makt, då det är just *ordinatus* som agerar som både församlingens förespråkare inför Gud såväl som det samtidigt är *ordinatus* som fungerar som Guds ställföreträdare.

Efter att texten beskrivit att *ordinatus* har hållit sin predikan för kandidaten om vad det innebär att gå igenom *consolamentum* och vad som förväntas av kandidaten. Då gör kandidaten och *ancianus* följande:

Then let the one of the Good Men [*ancianus*] make his melioramentum with the believer before the elder [*ordinatus*] and say: 'Have mercy upon us. Good Christians, we pray you for the love of God to grant this good which God has given you unto this our friend.'¹⁴⁶

Här blir den makt som *ordinatus* får genom riten så tydlig som det kan bli. *Ancianus* ber tillsammans med kandidaten till *ordinatus* om att denne ska visa nåd över dem samt att de mer eller mindre ska ge kandidaten tillåtelse att få ta emot *consolamentum*. Här ges *ordinatus* bokstavligen makten att bestämma över huruvida kandidaten ska få lov att konsolideras eller inte. Detta påverkar i sin tur kandidatens chans att få komma till himlen efter döden. Här ges *ordinatus* enormt mycket makt och genom riten cementeras denna maktposition väldigt tydligt. Kandidaten kan förnekas tillträde till denna grupp av änglalika *perfecti*.

Angående just gruppen *perfecti* kan vi läsa följande: "Let the elder [*ordinatus*] take the Book [Bibeln eller nya testamentet] and place it on the believer's head and the other Good Men place each his right hand on him."¹⁴⁷ Vilka är dessa "Good Men"? Det verkar vara mer än en i texten. Skulle det kunna gälla alla närvarande katarer eller gäller det endast de som har konsoliderats? Det framgår inte tydligt av texten men det verkar som om att det gäller de redan konsoliderade då vanliga katarer kallas för "believers"¹⁴⁸. Följaktligen framstår det som att alla närvarande

¹⁴⁶ Wakefield & Evans (1969), s. 490.

¹⁴⁷ Wakefield & Evans (1969), s. 490-491.

¹⁴⁸ Wakefield & Evans (1969), s. 491.

perfecti går fram och lägger händerna på den som ska konsolideras medan *ordinatus* håller boken över kandidatens huvud. Det är medlemmarna av denna grupp av heliga människor som välkomnar det nya tillskottet. De icke-konsoliderade katarerna verkar enligt denna beskrivningen inte få lov att delta i handpåläggningen. Vilket bidrar till att bibehålla det heliga inom gruppen *perfecti*.

I slutet av text B har författaren skrivit en instruktion för hur *consolamentum* ska göras om det gäller en person som ligger inför döden. Det första en *perfectus* måste göra är att se om den sjuke, sedan denne kom till tro, har gjort kyrkan något ont eller står i skuld till den. Om den sjuke inte vill betala tillbaka så ska inte *consolamentum* ges till denne. Rör det sig snarare om att den sjuke inte har råd att betala så ska *consolamentum* ges ändå,¹⁴⁹ detta gäller en materiell/monetär skuld. *Consolamentum* är allt annat än villkorslöst, även för de sjuka. Här blir också den enskilda *perfectus* som har fått i uppdrag att ge *consolamentum* till den sjuka, domaren som ska besluta om den sjuke har rätt till *consolamentum*. Detta ger gruppen *perfecti* betydande makt över dem som redan är svårt sjuka och möjligtvis är desperata. Skulle då den sjuke gå bort ska allt som tillhörde den bortgångne tillfalla kyrkan och om den sjuke skulle bli frisk ska denne helst genomgå *consolamentum* igen.¹⁵⁰ Det står följande: ”However, if the sick person lives, the Christians should present him to the order and pray that he receive the consolamentum again as soon as he can.”¹⁵¹ Om denna omkonsolidering rör sig om att fler ska kunna be för kandidaten och vara med vid handpåläggningen eller om det snarare handlar om att de sjukas *consolamentum* inte är fullvärdigt om personen överlever vet vi inte. Jag anser att det oavsett finns en syn på den döende som tar emot *consolamentum* som inte fullständigt konsoliderad, och då inte en fullvärdig medlem bland de andra *perfecti*, till den grad där den sjuke måste göra om det och bevisa sig värdig igen.

1.2.3. Sammanfattning

Efter att ha undersökt text A och B kan jag i min läsning av texterna se att inom den katariska kyrkan finns utmejslade grupperingar som definierar individens förhållande till frälsningen. Först och främst gäller det huruvida en person är en troende katar eller inte. De som inte tror på vad

¹⁴⁹ Wakefield & Evans (1969), s. 492.

¹⁵⁰ Wakefield & Evans (1969), s. 494.

¹⁵¹ Wakefield & Evans (1969), s. 494.

den katariska kyrkan predikar undgår frälsning. Men väl inom den egna kyrkan finns det två, alternativt tre, tydliga grupperingar. Först har vi de troende som inte valt eller inte fått genomgå varken *sancta oratio* eller *consolamentum*. Då målet är att en dag genomgå *consolamentum* ses dessa troende som ett första steg in i den riktiga heliga gemenskapen. Den andra grupperingen är enligt min tolkning de som mottagit *sancta oratio* stannar på vägen till att bli konsoliderade, *sancta oratio* blir som ett första steg in i att bli *perfecti* och änglalik. Dessa har gått in i ett stadium av att åtminstone vara någorlunda heliga. De allra heligaste är de som genom *consolamentum* blivit en *perfectus* och ingått i den gemenskapen. Dessa har avsvurit sig världen och är helt tillgivna Gud och kyrkan. Alternativt ser vi två grupperingar: de vigda och de icke-vigda. För att kunna uppgå till de vigdas gemenskap behöver man hela kyrkans, alla närvarandes och Guds godkännande. Detta gäller även för att få ta emot förlåtelse för sina synder. Den sociala kontrollen över vilka som får tillhöra vilka grupperingar blir väldigt tydlig då det ligger på alla närvarande och framförallt *ordinatus* att ge syndernas förlåtelse till en individ så att denna individ sedan kan få bli konsoliderad.

Men mitt ibland dessa grupperingar har en grupp avsevärt mycket mer makt inom den katariska hierarkin. Nämligen *perfecti* och specifikt *ordinatus*. *Ordinatus* blir dels till Guds företrädare, dels till församlingens förespråkare. De andra visar väldig vördnad för *ordinatus* genom *meliorentum* och det är slutligen *ordinatus* som beslutar, inom ramen för riten, om kandidaten ska få ta emot *sancta oratio* och *consolamentum*. Om då *consolamentum* och *sancta oratio*, ger frälsning, sitter *ordinatus* på enorm makt över de som är beroende av denna frälsning. För att kunna agera som *ordinatus* behöver man först och främst vara *perfectus*. Det är individer från denna grupp som får lov att vara med vid handpåläggningen och agera domare för den som är sjuk och ber om de sjukas *consolamentum*. Skulle dock den sjuka bli frisk behöver individen gå igenom *consolamentum* igen. Orsaken är sannolikt att personen inte anses vara fullvärdigt konsoliderad.

2. Diskussion

Det vi har sett genomgående i analysen är att det inte rätt ut talas om makt utan jag har behövt tolka de ställen i texterna där någon eller något tillskrivs direkt eller indirekt inflytande eller tvång över någon annan. Genom detta sätt att undersöka texten har desto mer kunnat belysas.

Följande uppdelning av rubriker i diskussionen ämnar att följa de sekundära frågeställningar, i samma följd som frågeställningarna presenterades i början av detta arbete.

2.1. Konstruktionen av makt i riterna

Den katariska dopriten *consolamentum* har visat sig vara en rik källa av bevis för hur oerhört viktigt det var för katarerna att etablera och upprätthålla tydliga gränser mellan de egna inom gruppen och de som stod utanför den katariska kyrkan såväl som det var viktigt att upprätthålla de egna gränserna inom gruppen mellan olika typer av medlemmar, *perfecti* och de troende. *Consolamentum* blev vägen in i den katariska eliten, som Barber beskriver det.¹⁵² Det vi har sett är hur det är *perfecti* som fungerar som präster i den katariska kyrkan. Det är dessa som leder riterna som bestämmer om en individ är värdig att genomgå *sancta oratio* eller *consolamentum*, det gäller inte minst för de katarer som ligger inför döden. Där blir de personer som vill genomgå *consolamentum* beroende av de andra *perfecti* och hur de väljer att bedöma en person värdig. Särskilt utsatta blir de troende då det är en *perfectus* som får avgöra om den döende får lov att bli konsoliderad, genom att undersöka om personen har gjort något ont gentemot den katariska kyrkan eller står i ekonomisk skuld till den. Den döende är rimligtvis oförmögen att ordentligt kunna göra rätt för sig i en sådan situation med undantag för den ekonomiska delen där den skuldsatta får lov att bli konsoliderad även om denne inte kan betala tillbaka sin skuld.

Det *consolamentum* gör är att skapa en tydlig gräns mellan de som fortfarande lever kvar i den materiella världen och de konsoliderade *perfecti* som har lämnat den bakom sig och återfunnit sin änglalikhet. Dessa *perfecti* har genom *consolamentum* antingen blivit delvis eller helt återställda till sin änglalika status som de hade haft innan fallet från himlen. Hagman tar upp just hur människor delas in i dem med änglasjälar och dem med demonsjälar.¹⁵³ Varken Hagman eller Barber gör kopplingen till att *consolamentum* fungerar som ett sätt att återfå sin änglalika status. Då de troende är beroende av *perfecti* för att ge *consolamentum* och leda riterna, blir denna änglalikhet ett uttryck för hur dessa *perfecti* nästan blir som halvt gudomliga människor som vandrar på jorden. Deras position som övermänskliga och utomjordliga innebär en upphöjd position då den katariska dualismen stipulerar att jorden och allt materiellt är skapat av djävulen.

¹⁵² Barber (2000), s. 76.

¹⁵³ Hagman (1994), s. 79.

Vi får inte heller glömma att den katariska synen på frälsning förutsätter *consolamentum*. Genomgår en person inte *consolamentum* så kommer personen att gå under, individen kommer inte att få återvända till himmelriket. Då har vi plötsligt en grupp människor som har makten att bestämma huruvida andra ska få evigt liv eller total utplåning, makt i formen av inflytande som leder till ett tvång, i bemärkelsen att det är *perfecti* som har monopol på frälsningen. Helt enkelt får vi en väldigt tydlig vi-och-dem-dynamik inom den katariska kyrkan, de heliga och de ordinära.

Tittar vi närmare på den roll som *perfecti* har inom ramen för det rituella utövandet ser vi hur positionerna som *ordinatus* och *ancianus* blir avsevärt betydelsefulla för vår förståelse för katarernas utövande av makt och hierarkier. Vi ser det inte minst när det ska bes om syndernas förlåtelse under *apparellamentum* delen av ritualen. Här är det *ordinatus* som leder församlingen i bön och är den som förmedlar deras motsvarighet till förlåtelseord. *Ordinatus* har således även makten att ge förlåtelse. Inom ramen för hela ritualen *consolamentum* ser vi hur kandidaten, församlingen och *ancianus* gör *melioramentum* gentemot *ordinatus*. De bugar sig och säger *välsigna oss, var oss nådig* tre gånger. De andra deltagarna visar under ritualen en vördnad för *ordinatus*, vilket i sin tur endast bekräftar den upphöjda roll som *ordinatus* har, som har gestaltats som förmedlare mellan Gud och församlingen och som Guds ställföreträdare på jorden. De troende har bevisligen befunnit sig i ett beroendeförhållande till *perfecti* och de som hade rollen som *ordinatus*. Det var dessa som skulle möjliggöra att förlåtelsen och frälsningen ges till de troende, de lade sina själar i händerna på *perfecti*.

Det jag har kunnat se är hur viktigt det var med hierarkier för katarerna: de heliga och de ordinära. Genom detta har jag även lyckats flytta fokuset som tidigare har varit rådande, nämligen fokuset på det maktutövande den romersk katolska kyrkan har utövat gentemot katarerna, till att istället se hur hierarkier och makt manifesteras i katarernas riter. Något som den tidigare forskningen som jag har tagit upp inte har undersökt innan.

2.2. Teologiskt rättfärdigande av riternas hierarki

Inledningsvis ska det göras tydligt att de teologiska texterna inte gjorde uttryckliga ställningstaganden om hur riterna ska vara uppbyggda. Det vi däremot kan se är hur de hierarkier

som förekommer i de teologiska texterna kan användas för att förstå vad just de hierarkier som skapas riterna kan härledas till. Det vi först kan se är hur genom den skapelseberättelse som var inflytelserik bland katarerna kan ha hjälpt till att föranleda de hierarkier som finns inom den egna gruppen. I *Jesajas visioner* får vi läsa om hur det finns tydliga indelningar i himlen och bland dess änglar. Samtidigt läser vi i *Johannes frågor* om Lucifers fall och världens skapelse där änglarna från himlen fångslas i människokroppar. Här får vi också veta att det är genom dopet, *consolamentum*, som en ängel kan bli fri från sitt kroppsliga fångelse. *Consolamentum* blir, som vi redan har diskuterat ovan, nödvändigt för att kunna återgå till sin egentliga existens som en ängel. Vidare får vi veta att Herrens bön bads i himlen innan fallet, vilket gör de som har mottagit *sancta oratio* till mer änglalika än andra, då dessa har börjat efterlikna änglarna i himlen. Det vi kan se är hur *consolamentum* och *sancta oratio* är en väg tillbaka till ursprunget. Således är de som inte har genomgått någon av de två vigningarna fullständigt fast i det materiella. Hierarkierna inom riterna rättfärdigas genom att det finns en avsmak för det jordiska och en strävan efter det himmelska, där *perfecti* blir de som kommit närmast det himmelska, medan de troende inte har lämnat det jordliga bakom sig än.

Därav kan vi konstatera att riterna behövs då det är den enda vägen tillbaka till det himmelska som de ”goda” människorna härstammar ifrån. De teologiska texterna som jag har undersökt gör det även tydligt för det som Hagman pålyste, nämligen att vissa människor har demonsjälar.¹⁵⁴ Om vi tänker oss att det har funnits en rädsla bland *perfecti* att en människa med en sådan här demonisk själ ska komma och försöka komma in bland *perfecti*, då är deras maktbefogenheter plötsligt mer förståeliga. De ville kanske skydda sig från att ha en fiende mitt ibland sig. Detta är bara spekulationer men likväl en spännande tanke. För oavsett så finns en teologisk uppfattning av att det finns något gudomligt gott och något diaboliskt ont där meningen med tron är att fly från det onda. Därav blir riterna viktiga, men att *ordinatus* får en sådan framträdande roll förklaras däremot inte. Vi kan se i *Upprättelsen av Guds kyrka* att *perfecti* har Jesus mitt ibland sig och att det åläggs den katariska kyrkan att förlåta synder. Men inte varför just *ordinatus* får ta emot en sådan vördnad. Den tidigare forskningen har föga förvånande inte fokuserat på denna typ av analys så jag förblir ensam i min diskussion om saken. Den katariska teologin förklarar att riterna är nödvändiga för frälsning och att det är den katariska kyrkans uppgift att förvalta

¹⁵⁴ Hagman (1994), s. 79.

riterna. Det är i detta åtagande som *ordinatus* får sin position som Guds ställföreträdare på grund av att *ordinatus* agerar som församlingens representant inför Gud. Jag anser även att *perfecti* får sin upphöjda status då dessa har uppnått en heligare status än andra, de har återvänt till sin änglalika natur.

2.3. Teologins och riternas förenlighet

Frågan kvarstår, är katarernas teologiska syn på makt och hierarki förenlig med deras utövande av makt och hierarkier inom ramen för deras ritualer? Teologin erkänner och upprätthåller en syn på världen som hierarkisk, där det jordiska intar en avsevärt lägre position än vad det gudomliga gör. Den katariska antimaterialismen resulterar i tanken om en föreställning om en hierarki av människor på en del olika sätt. Dels framställs en skillnad mellan de som har en ”god” själ och en ”ond” själ samt mellan de som har uppnått en ny helig status och de som fortfarande inte har tagit steget och blivit *perfecti*. Tillsammans med riterna skapar denna teologi en uppfattning bland alla katarer, där de ser sig själva som överlägsna dem som inte tillhör den katariska kyrkan. Tack vare riterna skapas även en väldigt tydlig skillnad mellan de troende och *perfecti*. Detta är snarast en hierarki av helighet, där *ordinatus* intar en särskilt helig position, som den vars uppgift är att upprätthålla kyrkan och förvalta den. När *ordinatus* inleder handpåläggningsen är det endast *perfecti* (de vigda) som får medverka, på så sätt blir också gränsen tydlig mellan troende och *perfecti*.

Det riterna gör är att bekräfta och cementera denna uppdelning mellan heligt och oheligt samt heliga och oheliga. Vi ser i de teologiska texterna att tanken om ”de utvalda” tydligt uttrycks i nästan alla texter. Det finns ett antal som ska räddas medan andra inte ska räddas. Katarerna ansåg sig själva vara en utvald skara, vilket i sin tur resulterade i att några bland de utvalda kunde bli ännu mer utvalda. I idén om *ordinatus* verkar teologin och den rituella praktiken inte vara förenliga. De teologiska texterna har med flera exempel på hur katarerna, i egenskap av att vara änglar fast i människokroppar, är utvalda och således är värda frälsning, vilket andra inte är. Däremot är det väldigt tydligt att *ordinatus* intar en roll som förmedlare till församlingen och Guds ställföreträdare i texterna om *consolamentum*, där det är *ordinatus* som förmedlar denna frälsning, genom att bestämma vem som får konsolideras och vara den som faktiskt leder ritualen. Var denna idén om *ordinatus* kommer ifrån vet jag inte, kanske kommer det som ett

resultat av att vara en grupp som bryter sig ur den katolska kyrkan, som i sin tur har ett väldigt tydligt prästämbete. På liknande sätt kan vi titta på katarernas episkopala system med den ämbets hierarki som jag tidigare har tagit upp. I varken beskrivningen av riterna eller i deras teologiska utläggningar ser vi belägg för detta. Av den tidigare forskningen att döma hade den katariska kyrkan en hierarki som stannade vid diakonen, där nämns inget om en *ordinatus*. Det jag tydligt kan se är att den hierarki som finns belagd är inte den enda och den stannar absolut inte där, utan snarare fortsätter hela vägen ner till den enskilda församlingen. Men allt detta är endast spekulationer som jag inte kommer att undersöka det närmare då det ligger utanför ramen för min undersökning. I vilket fall som helst är teologin bakom *ordinatus* inte tydlig i de teologiska texterna. Likväl har *ordinatus* en oerhörd makt över de troende, genom att vara den som avgör om en individ får lov att konsolideras eller inte, en makt som krävde de samlades respekt i form av *melioramentum*. Detta är något som inte går att finna i de teologiska texterna. Genomgående i min läsning av de katariska texterna går det att urskilja ett maktutövande som manifesteras som ett inflytande som några (*perfecti*) har över andra (troende) och samtidigt som det genom detta inflytande skapas ett tvång för de troende att vända sig till *perfecti* för att kunna nå evigt liv.

Oavsett finner vi i både teologin och ritualerna en enighet om att det är *consolamentum* som står i centrum, det är enligt de katariska texterna den enda vägen till frälsningen, som snarast ska tolkas som ett sätt för dem att kunna återvända hem till himmelen, där de åter ska ikläda sina kronor och klädnader som de förlorade i fallet från himlen. Genom att bekänna sina synder inom ramen för den katariska kyrkans *apparellamentum* kan troende och *perfecti* få sina synder förlåtna och så genom *sancta oratio* få lov att be den bön som änglarna bad i himlen. Genom dessa steg kunde en troende få uppgå i en gemenskap där de andra har blivit frälsta och ska återvända till himlen. Att bli *perfectus* är slutmålet och allt annat är mer eller mindre att vara en del av en ondskefull värld.

4. Avslutning

1. Sammanfattning

Sammanfattningsvis har jag undersökt åtta katariska texter, varav sex berör katarisk teologi medan de resterande två redogör för katariska riter. Dessa texter är tillkomna från allt ifrån sent 1100-tal fram till 1300-talet och har blivit översatta av Wakefield och Evans i deras bok *Heresies of the High Middle Ages: selected sources*. Jag har haft som syfte att belysa en kunskapslucka som finns i forskningen kring katarerna gällande deras egna utövande och rättfärdigande av makt och hierarkier. Den tidigare forskningen har belyst katarernas övergripande historia, uppgång och fall, samt hur deras teologi såg ut. Tidigare forskning har dock inte undersökt hur maktförhållandet fungerade inom den katariska kyrkan, mellan de troende och de som blivit *perfecti*. Däribland har jag använt mig av författarna Malcolm Barber, Ylva Hagman, Malcolm Lambert, Carol Lansing och Petra Westerdahl för att klarlägga hur den tidigare forskningen har sätt ut. Eftersom den tidigare forskningen har sett på katarerna som en anti-hierarkisk grupp har jag velat motbevisa denna bild genom att använda mig av en primär frågeställning tillsammans med tre sekundära frågeställningar. Där ville jag undersöka huruvida makt och hierarkier konstrueras i den katariska ritualen *consolamentum*, som var deras onekligen viktigaste rit. Vidare ville jag undersöka hur riterna, och de hierarkier som skapas inom riterna, är teologiskt motiverade, för att slutligen belysa hur dessa riter i slutändan var förenliga med katarisk teologi.

För att kunna utföra min undersökning har jag valt att använda mig av en hermeneutisk teori som ligger till grunden för den textanalys jag gjort, där syftet har varit att komma katarernas idévärld nära och försöka förstå den. Till hjälp använde jag mig också av Catherine Bells definition av makt som ett inflytande eller ett tvång som någon eller några kan utöva på någon eller några, samt Saul Olyans definition av hierarki som relation mellan grupper och individer. Därefter återgav jag en historisk bakgrund för katarerna, för att dels ge er läsare en grundläggande kartläggning över vad och vilka katarerna var för några samt för att kartlägga min egen förförståelse. Katarerna var en grupp som var verksamma i södra Frankrike och norra Italien under medeltiden, 1100-1400 tal, som genom den katolska kyrkans korståg och inkquisition gick under. Katarerna var dualistiska gnostiker som delade en uppfattning om världen som en skapelse av djävulen och av sig själva som änglar fångade i människokroppar. Målet med livet i

denna världsåskådning var att kunna fly från det jordliga materiella livet genom att låta sig genomgå *consolamentum* och på så sätt kunna återvända till himlen istället för att återfödvas. *Consolamentum* som ritual bestod av tre moment som kallas för *apparellamentum*, *sancta oratio* och *consolamentum* som i sin tur bestod av mindre riter, däribland *melioramentum* som var en vördnadsfull hälsning från alla samlade till den som leder ritualen, *ordinatus*.

I min analys började jag med att undersöka de texter som berör katarernas teologi där analysen visade att genom *consolamentum* kunde en person få sin änglalighet tillbaka och på så sätt lämna det ondskefulla jordelivet bakom sig redan innan personen har dött. Det blev också tydligt att det i himmelriket fanns hierarkier och en rangordning bland himlar och änglar. I min läsning av texterna tolkar jag det också som att änglarna bad ”fader vår” och att denna förmåga eller tillåtelse försvann i samband med att de förfördes av djävulen och kastades ut ur himlen. I min läsning av de texter som handlar om katarernas ritualer blev det tydligt att en väldig vördnad tillskrivs *ordinatus* som jag menar ansågs vara både församlingens representant och Guds ställföreträdare. Det var även denna *ordinatus* som var den som gav ut förlåtelsen och var den som kunde ge *sancta oratio* och *consolamentum*. Inför att kandidaten skulle få ta emot *consolamentum* skulle *ordinatus* tillsammans med andra närvarande *perfecti* lägga händerna på kandidatens huvud. Detta uteslöt tydligt de andra närvarande och markerar övergången från att tillhöra de troende, de som är mer jordiska, till *perfecti* där personer har fått tillbaka sin änglalighet.

I min diskussion belyser jag just hur den tidigare forskningen inte har berört dessa aspekter av katarismen och jag bevisar hur det inom katarismen finns en övervägande stor överensstämmelse mellan dess teologi och rituella praktiker när det kommer till deras inställning till och utövande av hierarkier och makt. Det enda undantaget är den ställning som *ordinatus* får, vilket medför att resultatet för min undersökning är att det fanns teologiskt motiverade hierarkier inom den katariska kyrkan som kom till uttryck i de riter som även dessa var teologiskt motiverade. *Perfecti* i egenskap av att ha återfått sin änglalika status ansågs, argumenterar jag, stå i högre rang än de andra katarerna. Det hela rör sig om en hierarki som värderar en persons helighet. Den makt som tillfaller *perfecti* är den som de fått av kyrkan i sig, men även från Gud. Makten som *perfecti* har kommer till uttryck i hur andra förhåller sig till dem samt vilka befogenheter de

hade. Detta medförde att de troende kom att hamna i ett beroendeförhållande till *perfecti* för sin frälsnings skull. Jag hävdar också att riterna till väldigt stor del är förenliga med deras teologi, med undantag för just *ordinatus*, som får en alldeles extra upphöjd position, som inte verkar gå att finna spår av i deras teologi.

2. Slutsats och vidare forskning

Min slutsats av denna undersökning är att den uppfattning av katarerna som har varit rådande inom forskningen i själva verket inte stämmer. Katarerna hade en tydlig och väldigt påtaglig hierarki för de som tillhörde denna kyrka, där *perfecti* hade en påtaglig makt, inflytande, över de troende som tillhörde kyrkan. Genom detta inflytande kunde *perfecti* utöva ett tvång gentemot de troende, då det var endast dessa *perfecti* som bar på möjligheten till att få frälsning, genom *consolamentum*. Det var dessa *perfecti*, som blivit heliga genom *consolamentum* och så fått tillbaka sin änglalikhet och på så sätt blivit frälsta, som bestämde och kunde utföra *consolamentum*, *sancta oratio* och *apparellamentum* för de troende. Det var *perfecti* och närmare bestämt *ordinatus*, den *perfecti* som leder ritualerna, som bestämde vem som fick konsolideras och var den som kunde genomföra de olika vigningarna på kandidaten. I egenskap av dessa befogenheter hade *ordinatus* oerhörd makt och det visade sig inte minst i formen av *melioramentum* där alla närvarande vid en ritual bugade sig tre gånger samtidigt som de sa *välsigna oss, var oss nådig*. En del av riterna motiveras av teologiska utläggningar skrivna av katarer själva, där *consolamentums* roll som enda vägen till frälsning bekräftas, men detta gäller inte för *melioramentum*. Det skulle kunna vara ett tillägg som kommit ifrån de troende och *perfecti* själva.

Min undersökning har undersökt en liten del av det som går att utröna om katarerna. Fler frågor kvarstår att ställa till katarerna som således blir förslag till vidare forskning. Däribland biskoparnas plats i den katariska kyrkan och hur relationen mellan biskoparna och *perfecti* såg ut? Samtidigt vore det intressant att undersöka synen på Jesus inom den katariska kyrkan och på så sätt undersöka om den katariska kyrkan var trinitär eller inte. Dessutom vore en undersökning av vad ordet ”bröd” innebär i en katarisk kontext ytterst intressant, där hela fader vår och instiftelseorden skulle kunna studeras. Trots att mycket har skrivits om katarerna, däribland detta arbete, kvarstår mycket att göra för att fullständigt fylla den kunskapslucka som berör katarerna.

5. Käll- och litteraturförteckning

1.1. Källor

Wakefield, Walter L. & Evans, Austin P. (red.), (1969), *Heresies of the High Middle Ages: selected sources*, Columbia U.P, New York,. s. 468-494.

1.2. Litteratur

1.2.1. Tryckt litteratur

Barber, Malcolm, (2000), *The Cathars: dualist heretics in Languedoc in the High Middle Ages*, Longman, Harlow,

Bell, Catherine M., (2009 [1992]), *Ritual theory, ritual practice*, [Ny uppl.], Oxford University Press, New York,

Gustavsson, Martin & Svanström, Yvonne (red.), (2018), *Metod. Guide för historiska studier*, Lund: Studentlitteratur,

Hagman, Ylva, (1994), *Katarerna: enhet och mångfald inom den kataro-bogomiliska rörelsen*, Esclarmonde, Diss. Lund: Univ.,Ulricehamn,

Karlsson, Jakob, (2023), *Consolamentum - katarernas riter och teologi i en materiell värld*, [B-uppsats], Lunds universitet,

Lambert, Malcolm, (1998), *The Cathars*, Blackwell, Malden, Mass.,

Lansing, Carol, (1998), *Power and purity: Cathar heresy in Medieval Italy*, Oxford University Press, New York,

Olyan, Saul M., (2000), *Rites and rank: hierarchy in biblical representations of cult*, Princeton University Press, Princeton, N.J.

1.2.2. Elektronisk litteratur

Westerdahl, Petra, (2015), *Katarernas teologi*, [Kandidatuppsats, Lunds universitet], Lund university publications, (senast hämtad 01-11-2023),

<https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOId=7695867&fileOId=7753890>

,

Nationalencyklopedin, sökord: Dominikanorden,

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/dominikanorden>, (hämtad 2023-11-13),

Nationalencyklopedin, sökord: Franciskanorden,

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/franciskanorden>, (hämtad 2023-11-13),

Nationalencyklopedin, sökord: gnosticism,

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/gnosticism>, (hämtad 2023-12-20),

NE ordböcker, sökord: obeisance,

https://www.ne.se/ordb%C3%B6cker/search?d=ne_en_pro&s=obeisance, (hämtad 2023-12-13).